

Mennyivel tudunk többet az erős kölcsönhatásról?

Siklér Ferenc

*MTA Wigner FK Részecske- és Magfizikai Intézet
Budapest*

Magyar Fizikus Vándorgyűlés
Debrecen, 2013. augusztus 22.

Tartalom

- Bevezető
  - Részecskék, kölcsönhatások, detektorok

Tartalom

- Bevezető
  - Részecskék, kölcsönhatások, detektorok
- Alapvető mérések
  - A proton hatásos felülete
  - Hiányzó eszközök
    - * kis impulzusú, alacsony tévesztésű nyomkövetés
    - * kölcsönhatási pontok keresése
  - Töltött hadronok eloszlásai

Tartalom

- Bevezető
  - Részecskék, kölcsönhatások, detektorok
- Alapvető mérések
  - A proton hatásos felülete
  - Hiányzó eszközök
    - * kis impulzusú, alacsony tévesztésű nyomkövetés
    - * kölcsönhatási pontok keresése
  - Töltött hadronok eloszlásai
- Azonosított részecskék eloszlásai
  - Energiaveszteség-ráta
    - * egy egyszerű parametrizáció és használata
  - Kölcsönhatások összehasonlítása: univerzalitás, gluon-telítés

Tartalom

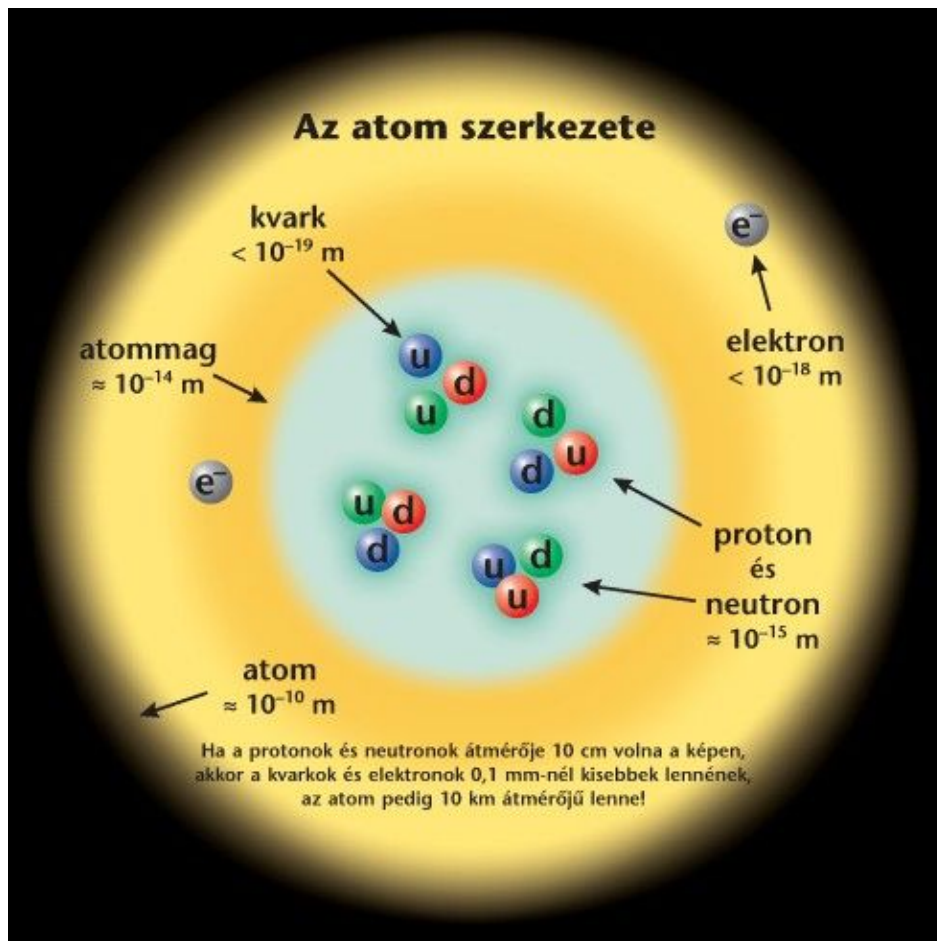
- Bevezető
  - Részecskék, kölcsönhatások, detektorok
- Alapvető mérések
  - A proton hatásos felülete
  - Hiányzó eszközök
    - * kis impulzusú, alacsony tévesztésű nyomkövetés
    - * kölcsönhatási pontok keresése
  - Töltött hadronok eloszlásai
- Azonosított részecskék eloszlásai
  - Energiaveszteség-ráta
    - * egy egyszerű parametrizáció és használata
  - Kölcsönhatások összehasonlítása: univerzalitás, gluon-telítés
- Nehézionok fizikája

Tartalom

- Bevezető
  - Részecskék, kölcsönhatások, detektorok
- Alapvető mérések
  - A proton hatásos felülete
  - Hiányzó eszközök
    - * kis impulzusú, alacsony tévesztésű nyomkövetés
    - * kölcsönhatási pontok keresése
  - Töltött hadronok eloszlásai
- Azonosított részecskék eloszlásai
  - Energiaveszteség-ráta
    - * egy egyszerű parametrizáció és használata
  - Kölcsönhatások összehasonlítása: univerzalitás, gluon-telítés
- Nehézionok fizikája

Elemi részecskék és kölcsönhatások

Az anyagi részecskék három családja (fermionok)

	I	II	III	
tömeg	2.4 MeV	1.27 GeV	171.2 GeV	0
töltés	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	0
spin	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
név	u up	c charm	t top	γ foton
	4.8 MeV	104 MeV	4.2 GeV	0
	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
Kvarkok	d down	s strange	b bottom	g gluon
	< 2.2 eV	< 0.17 MeV	< 15.5 MeV	91.2 GeV
	0	0	0	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
	ν_e elektron-neutrínó	ν_μ műon-neutrínó	ν_τ tau-neutrínó	Z Z-bozon
	0.511 MeV	105.7 MeV	1.777 GeV	80.4 GeV
	-1	-1	-1	± 1
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
Leptonok	e elektron	μ műon	τ tau	W$^\pm$ W bozon

Bozonok (kölcsönhatások)

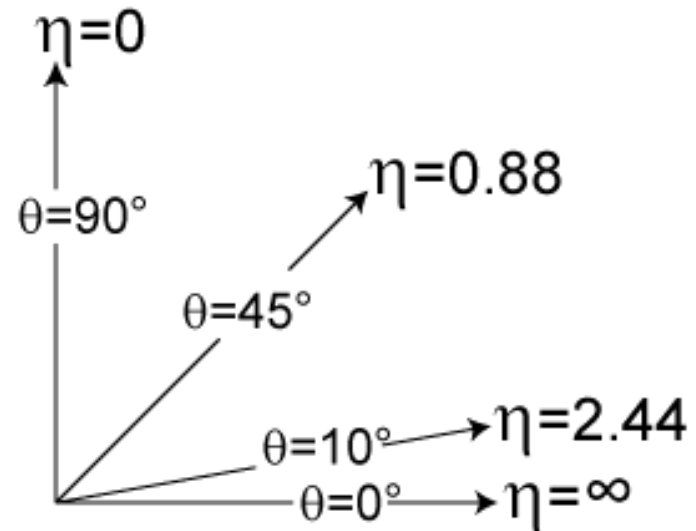
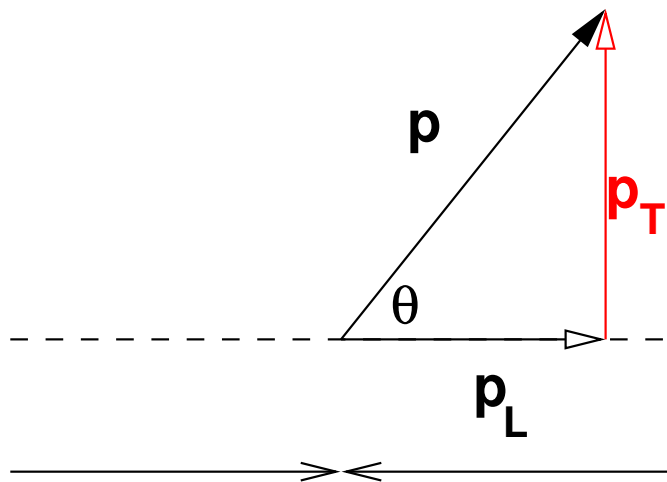
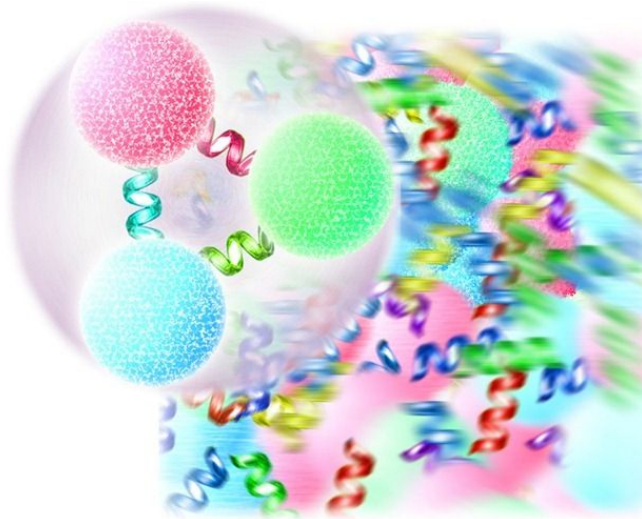
Elektromágneses, gyenge, erős; tömegvonzás
A részecskefizika Standard Modellje

Proton-proton ütközések

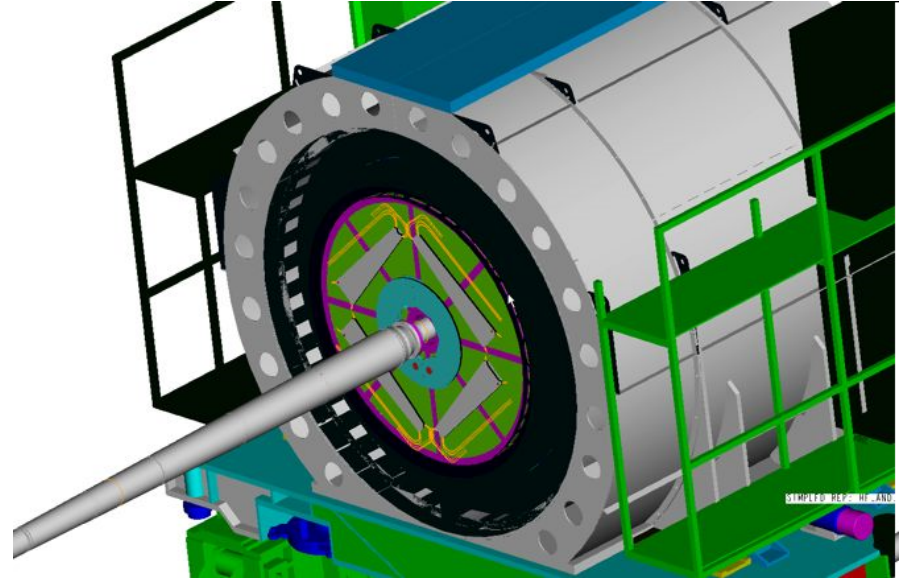
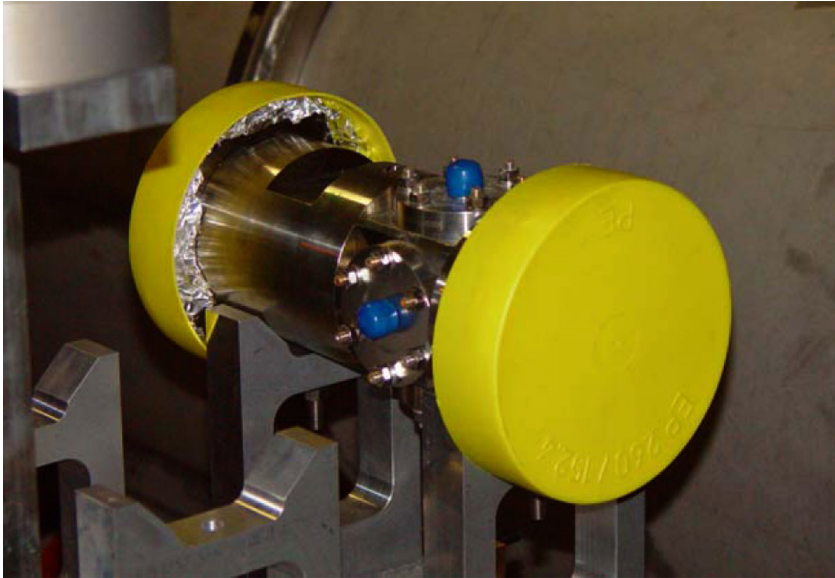
Gyors eredmények? Kvarok és gluonok $\Rightarrow$ erős kölcsönhatás

(A látható világ, az atommagok tömegük javát a kvarkokat bezáró erőkből nyerik)

A kölcsönhatás észlelése

Szcintillációs számlálók (BSC)

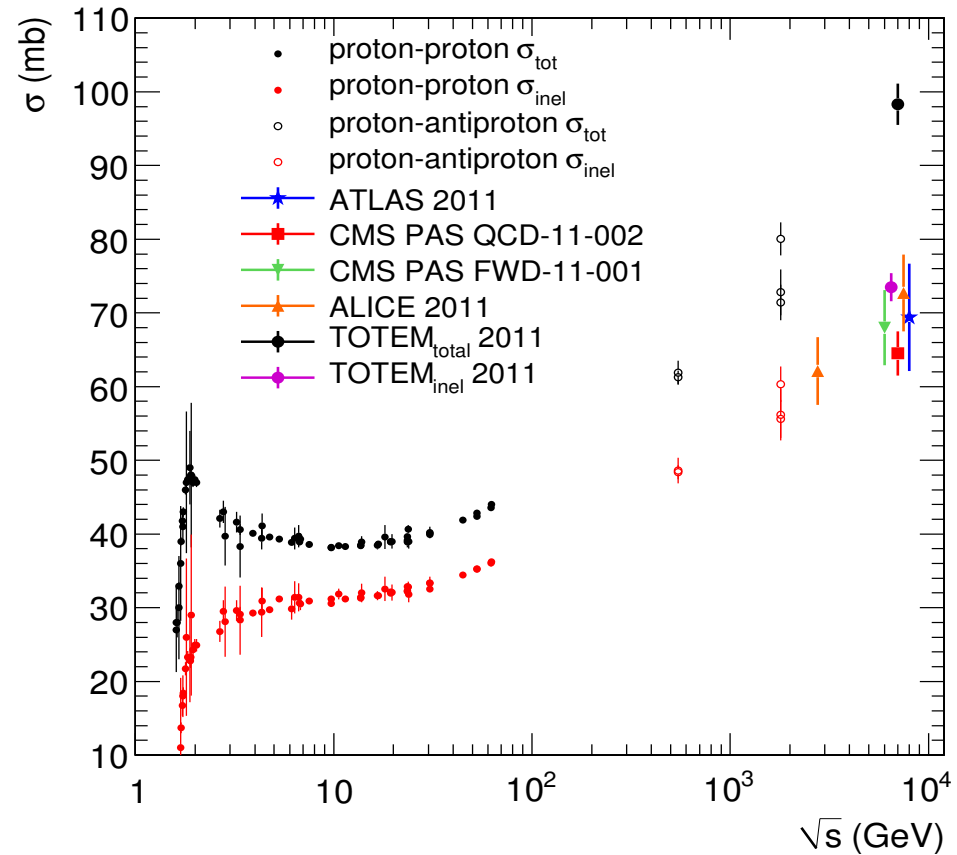
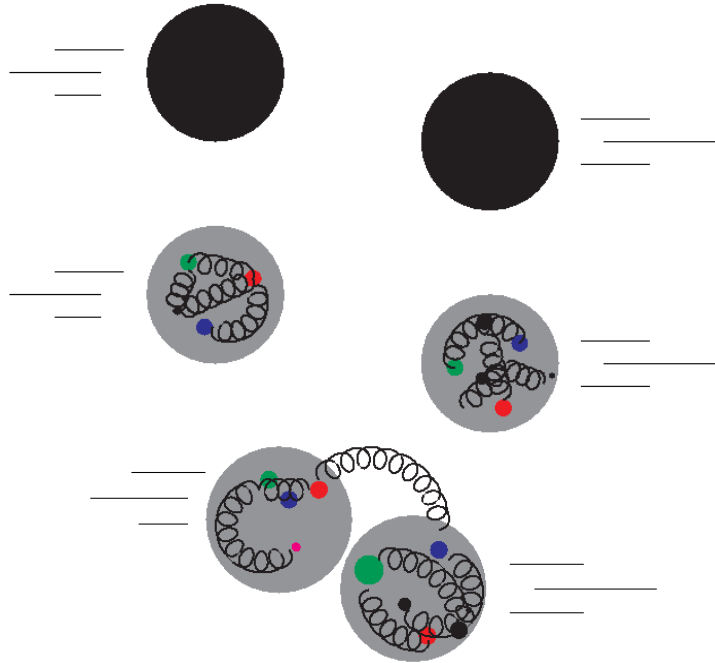
[CMS DN-2010/018]

Kisszögű kaloriméterek (HF)

A rugalmatlan ütközések 80-90%-át látjuk
Mérjük meg a kölcsönhatás valószínűségét!

A proton határos felülete

PLB 722 (2013) 5 [CMS AN-2011/061]

• Hatáskeresztmetszet

- Más forrásból tudjuk, megmértük a protoncsomagok intenzitását, alakját
- Számoljuk meg, hogy hány ütközés történik; kétféle módszer
  - * alacsony ütközési valószínűség: vannak-e keltett részecskék (HF)
  - * magas ütközési vszég: a kölcsönhatási pontok számeloszlása (nyomkövető)

Eredmény = $7 \text{ fm}^2 \gg r^2_{\pi}$, és növekszik

Study of the inclusive production of charged pions, kaons, and protons in pp collisions at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76, \text{ and } 7 \text{ TeV}$

The CMS Collaboration*
CERN, Geneva, Switzerland

Received: 19 July 2012 / Revised: 5 September 2012

© CERN for the benefit of the CMS collaboration 2012. This article is published with open access at Springerlink.com

Abstract Spectra of identified charged hadrons are measured in pp collisions at the LHC for $\sqrt{s} = 0.9, 2.76, \text{ and } 7 \text{ TeV}$. Charged pions, kaons, and protons in the transverse-momentum range $p_T \approx 0.1\text{--}1.7 \text{ GeV}/c$ and for rapidities $|y| < 1$ are identified via their energy loss in the CMS silicon tracker. The average p_T increases rapidly with the mass of the hadron and the event charged-particle multiplicity, independently of the center-of-mass energy. The fully corrected p_T spectra and integrated yields are compared to various tunes of the PYTHIA 6 and PYTHIA 8 event generators.

energy deposits in silicon detectors, in pp collisions at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76, \text{ and } 7 \text{ TeV}$. In certain phase space regions, particles can be identified unambiguously while in other regions the energy loss measurements provide less discrimination power and more sophisticated methods are necessary.

This paper is organized as follows. The Compact Muon Solenoid (CMS) detector, operating at the Large Hadron Collider (LHC), is described in Sect. 2. Elements of the data analysis, such as event selection, tracking of charged particles, identification of interaction vertices, and treatment of

Nagy együttműködések – szerzőség?

Correlations between forward and central jets	 FSQ-12-008	2010	TOP2013	www	hn	ARC-GreenLight	show 4 members	no IRC		show
Journal: JHEP <i>Investigation of BFKL, DGLAP, non-global and super-leading logs effects</i> Notes: AN-2011/199										
Study of exclusive Z photoproduction and high-mass e+e- & mu+mu- ...	 FSQ-12-009	2011			hn	AWG	no ARC	no IRC		show
Journal: PLB <i>Study of exclusive channels gamma-gamma -> e+e-, mu+mu- and gamma-Pomeron -> Z</i>										
Study of exclusive gamma-gamma -> W W	 FSQ-12-010	2011	Moriond2013	www	hn	PUB	show 5 members	show 3 readers	 	show
Journal: JHEP <i>Study of exclusive high-mass gamma-gamma -> e,mu channels: QED di-tau & anomalous quartic-gauge couplings in gamma-gamma->W W</i> Notes: AN-2012/112 CDS Record: 1518733 CERN preprint: CERN-PH-EP-2013-084										
Measurement of exclusive chi_c production	 FSQ-12-011	2010			hn	AWG	no ARC	no IRC		show
Journal: PRL <i>Measurement of exclusive chi_c production</i>										
Double-Parton-Scattering in Z->mumu events at 7 TeV	 FSQ-12-012	2010		www	hn	AWG	no ARC	no IRC		show
Journal: EPJC <i>Double-Parton-Scattering in Z->mumu events at 7 TeV</i> Notes: AN-2010/280										
Double-Parton-Scattering in 4j and 2b2j events at 7 TeV	 FSQ-12-013	2010	LP2013	www	hn	PAS-PUB	show 4 members	no IRC		show
Journal: PRD <i>Double-Parton-Scattering in 4j and 2b2j events at 7 TeV</i> Notes: AN-2013/092										
Spectra of identified charged hadrons at sqrt(s) = 0.9, 2.76 and ...	 FSQ-12-014	2010		www	hn	PUB	show 5 members	show 5 readers	 	show
Journal: EPJC <i>Spectra of identified charged hadrons at sqrt(s) = 0.9, 2.76 and 7 TeV via tracker energy loss</i> Notes: AN-2010/143 CDS Record: 1434724 CERN preprint: CERN-PH-EP-2012-202										
Forward-backward multiplicity correlations	 FSQ-12-015	2010			hn	Inactive	no ARC	no IRC		show
<i>Forward-backward multiplicity correlations</i>										
Charged particle multiplicities in inelastic pp collisions	 FSQ-12-016	2010		www	hn	AWG	no ARC	no IRC	 	show
Journal: EPJC <i>Charged particle multiplicities in inelastic pp collisions</i> Notes: AN-2011/493										
Double Parton Scattering in 3jet + gamma events at 7 TeV	 FSQ-12-017			www	hn	AWG	no ARC	no IRC		show
<i>Double Parton Scattering in 3jet + gamma events at 7 TeV</i> Notes: AN-2013/017										
Measurement of exclusive Upsilon photoproduction	 FSQ-12-018	2011	TOP2013	www	hn	AWG	show 4 members	no IRC		show
<i>Measurement of exclusive Upsilon photoproduction</i> Notes: AN-2013/147										
EWK production of Z bosons with Forward/Backward Jets	 FSQ-12-019	NONE		www	hn	SUB	show 5 members	show 6 readers	 	show
Journal: JHEP <i>EWK production of Z bosons with Forward/Backward Jets (including VBF Z production)</i> Notes: AN-2012/092, AN-2012/263 CDS Record: 1493475 CERN preprint: CERN-PH-EP-2013-060										
Measurement of the UE activity using leading tracks in p-p at 7 TeV	 FSQ-12-020	2010		www	hn	PAS-PUB	show 4 members	no IRC		show
Journal: JHEP <i>Measurement of the underlying event activity using leading tracks in p-p at 7 TeV</i> Notes: AN-2011/349 CDS Record: 1478982										

Nagy együttműködések – szerzőség?

Name	Code	Data	Conference	URL	HN	Status	ARC_Member
Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and ...	FSQ-12-014	2010		www	hn	PUB	show 5 members
Journal: EPJC Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and 7 TeV via tracker energy loss Notes: AN-2010/143 CDS Record: 1434724 CERN preprint: CERN-EP-2012-202							
Journal: PRL Study of exclusive channels gamma-gamma --> e+e-, mu+mu- and gamma-Pionium --> e+e-							
Study of exclusive gamma-gamma --> W W	FSQ-12-010	2011	Moriond2013	www	hn	PUB	show 5 members show 3 readers show
Journal: JHEP Study of exclusive high-mass gamma-gamma --> e, mu channels: QED di-tau & anomalous quartic-gauge couplings in gamma-gamma-->W W Notes: AN-2012/112 CDS Record: 1518733 CERN preprint: CERN-PH-EP-2013-084							
Measurement of exclusive χ_c production	FSQ-12-011	2010			hn	AWG	no ARC no IRC show
Journal: PRL Measurement of exclusive χ_c production							
Double-Parton-Scattering in Z-->mu mu events at 7 TeV	FSQ-12-012	2010		www	hn	AWG	no ARC no IRC show
Journal: EPJC Double-Parton-Scattering in Z-->mu mu events at 7 TeV Notes: AN-2010/280							
Double-Parton-Scattering in 4j and 2b2j events at 7 TeV	FSQ-12-013	2010	LP2013	www	hn	PAS-PUB	show 4 members no IRC show
Journal: PRD Double-Parton-Scattering in 4j and 2b2j events at 7 TeV Notes: AN-2013/092							
Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and ...	FSQ-12-014	2010		www	hn	PUB	show 5 members show 5 readers show
Journal: EPJC Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and 7 TeV via tracker energy loss Notes: AN-2010/143 CDS Record: 1434724 CERN preprint: CERN-EP-2012-202							
Forward-backward multiplicity correlations	FSQ-12-015	2010			hn	Inactive	no ARC no IRC show
<i>Forward-backward multiplicity correlations</i>							
Charged particle multiplicities in inelastic pp collisions	FSQ-12-016	2010		www	hn	AWG	no ARC no IRC show
Journal: EPJC Charged particle multiplicities in inelastic pp collisions Notes: AN-2011/493							
Double Parton Scattering in 3jet + gamma events at 7 TeV	FSQ-12-017			www	hn	AWG	no ARC no IRC show
<i>Double Parton Scattering in 3jet + gamma events at 7 TeV</i> Notes: AN-2013/017							
Measurement of exclusive Upsilon photoproduction	FSQ-12-018	2011	TOP2013	www	hn	AWG	show 4 members no IRC show
<i>Measurement of exclusive Upsilon photoproduction</i> Notes: AN-2013/147							
EWK production of Z bosons with Forward/Backward Jets	FSQ-12-019	NONE		www	hn	SUB	show 5 members show 6 readers show
Journal: JHEP EWK production of Z bosons with Forward/Backward Jets (including VBF Z production) Notes: AN-2012/092, AN-2012/263 CDS Record: 1493475 CERN preprint: CERN-PH-EP-2013-060							
Measurement of the UE activity using leading tracks in p-p at 7 TeV	FSQ-12-020	2010		www	hn	PAS-PUB	show 4 members no IRC show
Journal: JHEP Measurement of the underlying event activity using leading tracks in p-p at 7 TeV Notes: AN-2011/349 CDS Record: 1478982							

Nagy együttműködések – szerzőség?

Name	Code	Data	Conference	URL	HN	Status	ARC_Member
Analysis Information:							
Analysis Name:	Spectra of identified charged hadrons at sqrt(s) = 0.9, 2.76 and 7 TeV via tracker energy loss						
Code:	FSQ-12-014						
Description:	Spectra of identified charged hadrons at sqrt(s) = 0.9, 2.76 and 7 TeV via tracker energy loss						
URL:	https://twiki.cern.ch/twiki/bin/view/CMS/IdentifiedSpectraViaDedx						
Status:	PUB (Published)						
Contact:	Ferenc Sikler (BUDAPEST)						
ARC:	Michele Arneodo (TORINO) (LE), Giacomo Bruno (LOUVAIN) , Matthew Timothy Jones (PURDUE) , Hannes Jung (DESY) (Chairperson), Kevin Matthew Stenson (COLORADO)						
PAS:	http://cms-physics.web.cern.ch/cms-physics/public/FSQ-12-014-pas.pdf						
target Date Pre_App:	02/02/2012						
target Date Phy_App:	19/03/2012						
target Conference:							
target Journal:	EPJC						
target Date Pub:							
Awg Name:	FSQ						
CDS Record:	1434724						
CERN preprint:	CERN-PH-EP-2012-202						
samples:							
notes:	2010/143						
Remarks:							

Nagy együttműködések – szerzőség?

Name	Code	Data	Conference	URL	HN	Status	ARC_Membe		
Analysis Information:							in	PUB	show 5 mem
Analysis	CMS AN-2010/143							-2010/143 CDS Re	
Code:									
Descript	Title: Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and 7 TeV via tracker energy loss								
URL:	Most Recent File Version: AN2010_143_v10.pdf								
Status:	URL: AN2010_143_v5.pdf								
Contact:	AN2010_143_v1.pdf								
ARC:	AN2010_143_v7.pdf								
PAS:	AN2010_143_v6.pdf								
target Da	AN2010_143_v10.pdf								
target Da	AN2010_143_v2.pdf								
target Da	AN2010_143_v9.pdf								
target Da	AN2010_143_v4.pdf								
target Da	AN2010_143_v3.pdf								
target Da	AN2010_143_v8.pdf								
target Co	Submitter: Ferenc Sikler								
target Jo	Authors: Ferenc Sikler								
target Da	Abstract: Measured spectra of identified charged hadrons produced in double-sided pp collisions at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and 7 TeV are presented. The charged pions, kaons and protons are identified with help of their energy loss in the silicon tracker (pixels and strips), and using their track fit χ^2 . The obtained p_T spectra and integrated yields are compared to models. The multiplicity and energy dependence of the above quantities are also studied.								
Awg Nar									
CDS Re									
CERN p	Status: DRAFT								
samples	Registered on: 2010/05/26 13:50:07								
notes:	Last updated on: 2012/03/06 09:18:05								
Remarks:	2010/143								

Nagy együttműködések – szerzőség?

Name	Code	Data	Conference	URL	HN	Status	ARC_Membe		
Analysis Information:							in	PUB	show 5 mem
Analysis	CMS AN-2010/143							-2010/143 CDS Re	
Code:									
Descript	Title: Spectra of identified charged hadrons at $\sqrt{s} = 0.9, 2.76$ and 7 TeV via tracker energy loss								
URL:	Most Recent File Version: AN2010_143_v10.pdf								
Status:	URL								
Contact:	Nuclear Instruments and Methods in Physics Research A 691 (2012) 16–29								
ARC:	Contents lists available at SciVerse ScienceDirect								
PAS:	 Nuclear Instruments and Methods in Physics Research A								
target Da	journal homepage: www.elsevier.com/locate/nima								
target Da									
target Co	Subn								
target Jo	Auth								
target Da	Abstr								
Awg Nar	0.9, 2								
CDS Re	loss in								
CERN p	integr								
samples	studie								
notes:	Statu								
Remarks:	Regis								
	Last								

A parametrization of the energy loss distributions of charged particles and its applications for silicon detectors

Ferenc Siklér*

Wigner RCP Institute for Particle and Nuclear Physics, Budapest, Hungary

---

ARTICLE INFO

Article history:
 Received 4 June 2012
 Received in revised form 27 June 2012
 Accepted 27 June 2012
 Available online 7 July 2012

Keywords:
 Energy loss
 Silicon

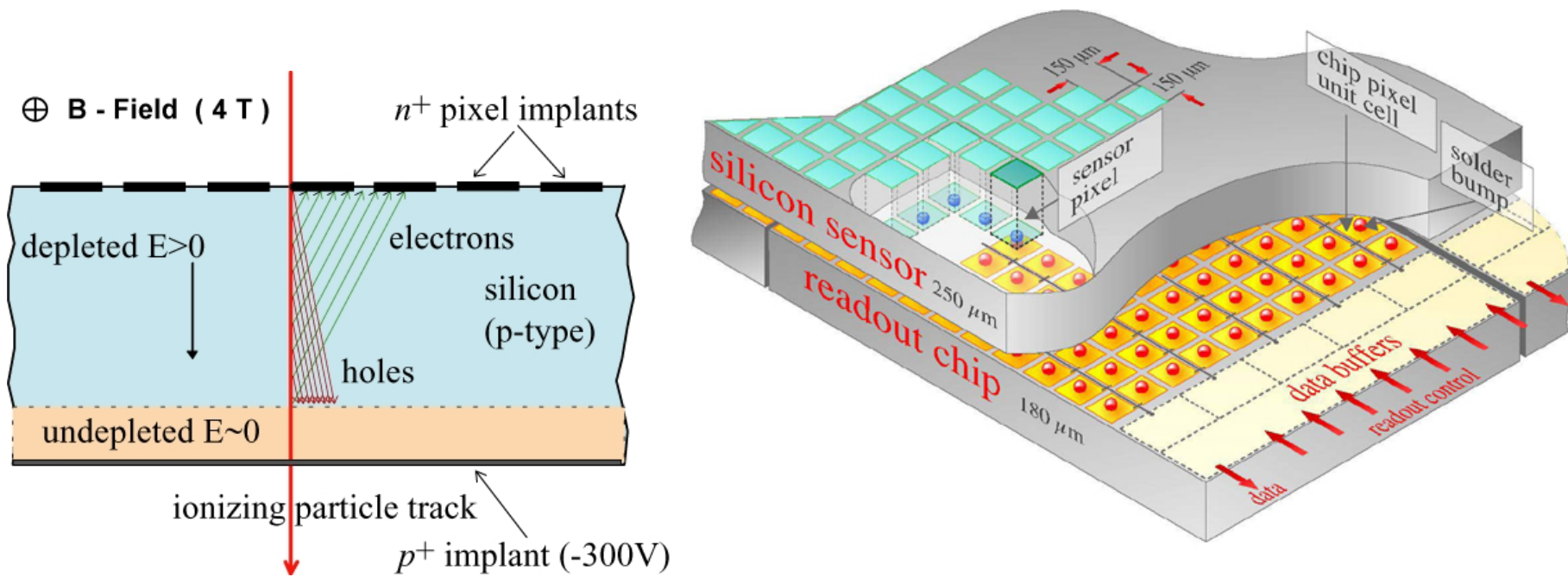
ABSTRACT

The energy loss distribution of charged particles in silicon is approximated by a simple analytical parametrization. Its use is demonstrated through several examples. With the help of energy deposits in sensing elements of the detector, the position of track segments and the corresponding deposited energy are estimated with improved accuracy and less bias. The parametrization is successfully used to estimate the energy loss rate of charged particles, and it is applied to detector gain calibration tasks.

© 2012 Elsevier B.V. All rights reserved.

Nyomkövető detektor

- Szilícium alapú nyomkövető rendszer

- Pixel detektor: n-on-n; három hordó-réteg (4, 7 és 10 cm-es sugarakkal), és két végsapka-korong mindkét oldalán; 300 μm vastag
1440 modul; 150 μm × 100 μm pixelek
- Strip detektor: p-in-n; néhány rétege dupla; 300 és 500 μm vastag
15 148 modul; a csíkok változó szélességűek (80–150 μm)

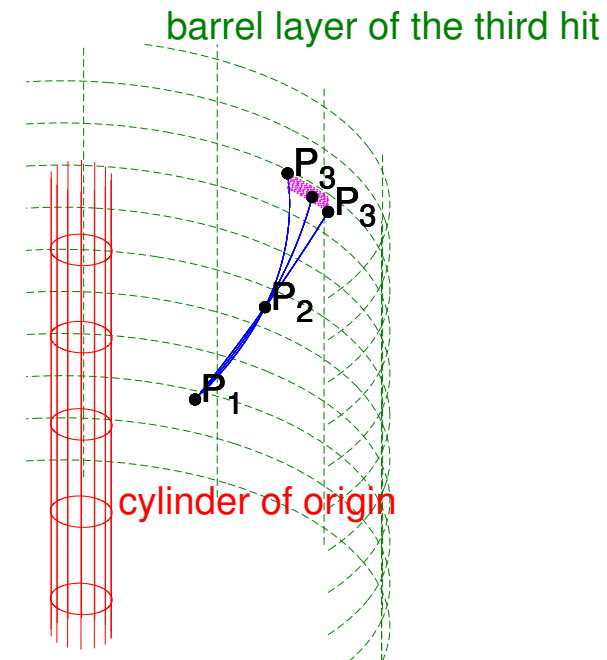
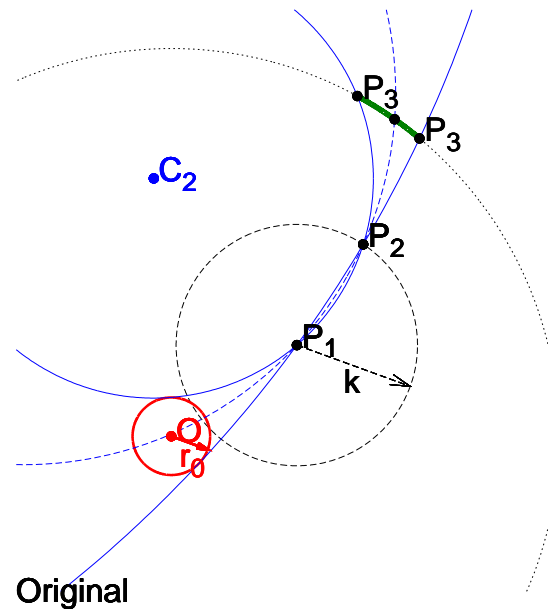
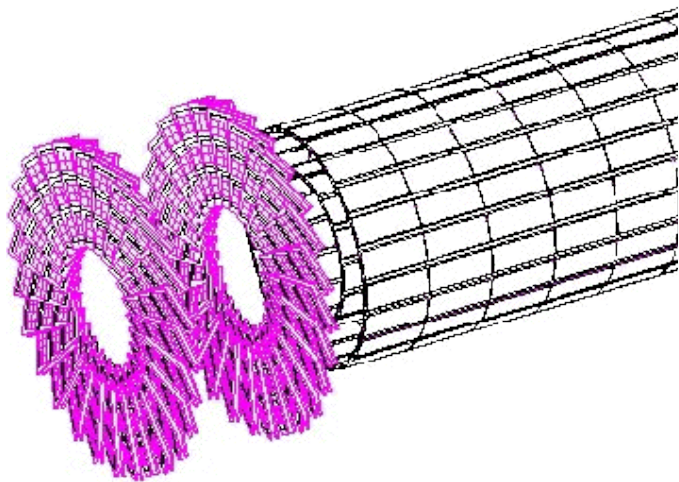
Klaszterek: szomszédos, számottevő energialeadású pixelek/csíkok csoportjai

Kis impulzusú nyomkövetés

Vannak érdekes részecskék $1 \text{ GeV}/c$ alatt? Persze. . .

- Ponthármasok keresése

- vegyünk pontokat az első és a második hengerről (P_1 és P_2)
- két határoló kört keresünk, melyek átmennek O , P_1 és P_2 -n
- inverzió P_1 középponttal és $k = P_1P_2$ sugárral
- megoldás a $P_3 - P_3$ íven

Int J Mod Phys E 16 (2007) 1819, J Phys G 35 (2008) 104150 [CMS AN-2006/100]

Működik egészen $0,1$, $0,2$ és $0,3 \text{ GeV}/c$ -ig pionokra, kaonokra és protonokra

Alacsony tévesztésű nyomkövetés

- Probléma

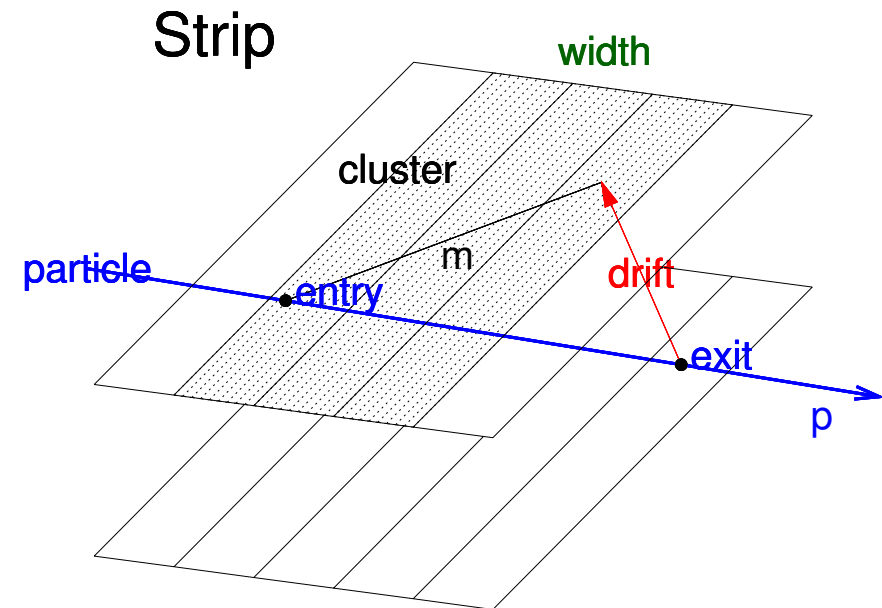
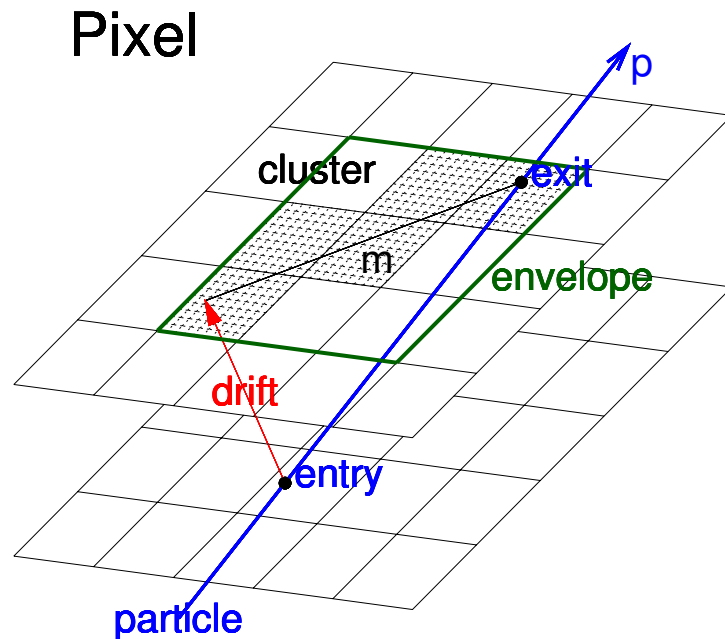
- túl sok beütés, melyik pont melyik részecskéhez tartozik?

- Segítség

- töltött részecske $\rightarrow$ leadott energia $\rightarrow$ klaszter

- a szilícium vastag ($\approx 300 \mu\text{m}$), a pixelek méretei $150 \mu\text{m} \times 100 \mu\text{m}$

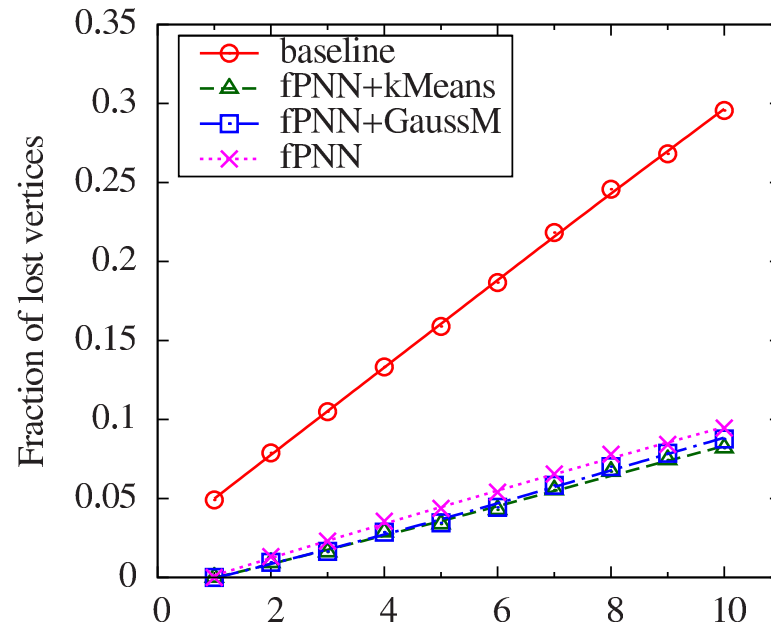
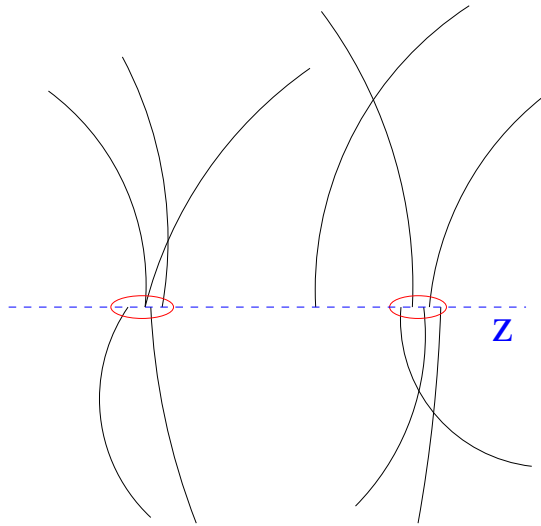
- a klaszterek alakja szoros kapcsolatban van a bejövő részecske irányával

Int J Mod Phys E 16 (2007) 1819, J Phys G 35 (2008) 104150 [CMS AN-2006/100]

Hatékony szűrő

Kölcsönhatási pontok javított keresése

Nucl Instrum Meth A 621 (2010) 526

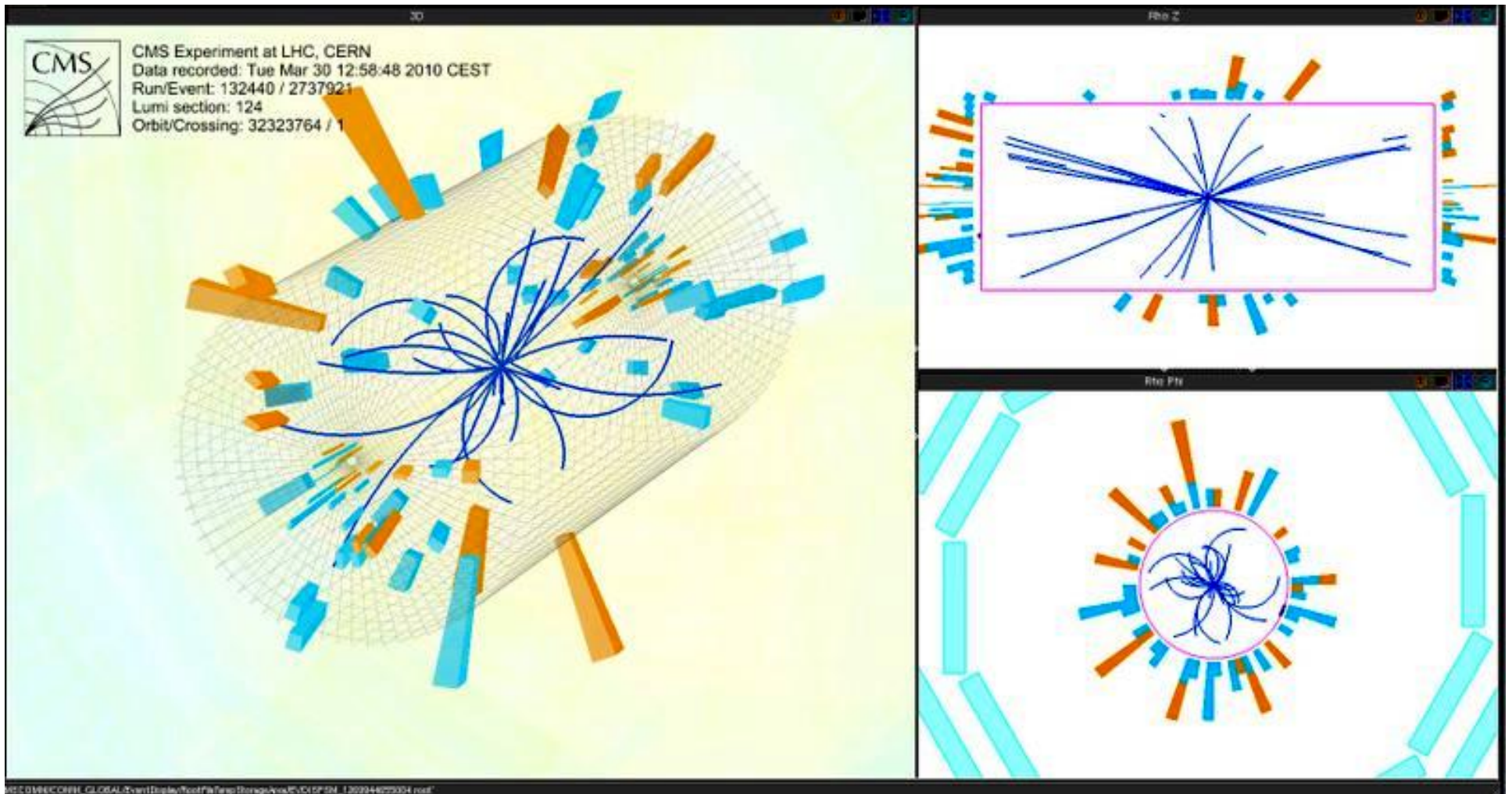
A részecskék nyalábközpontjának z koordinátáját és annak becsült σ_z hibája

- **Összevonó klaszterezés**

- két részecske d távolsága: $d^2 = (z_i - z_j)^2 / (\sigma_i^2 + \sigma_j^2)$
- minden lépésben megkeressük a két legközelebbi klasztert ($d_{\min}$) és egyesítjük
- az új klaszter z -je és σ -ja a két klaszter súlyozott átlaga
- addig folytatjuk, amíg $d_{\min}$ túl nagy nem lesz

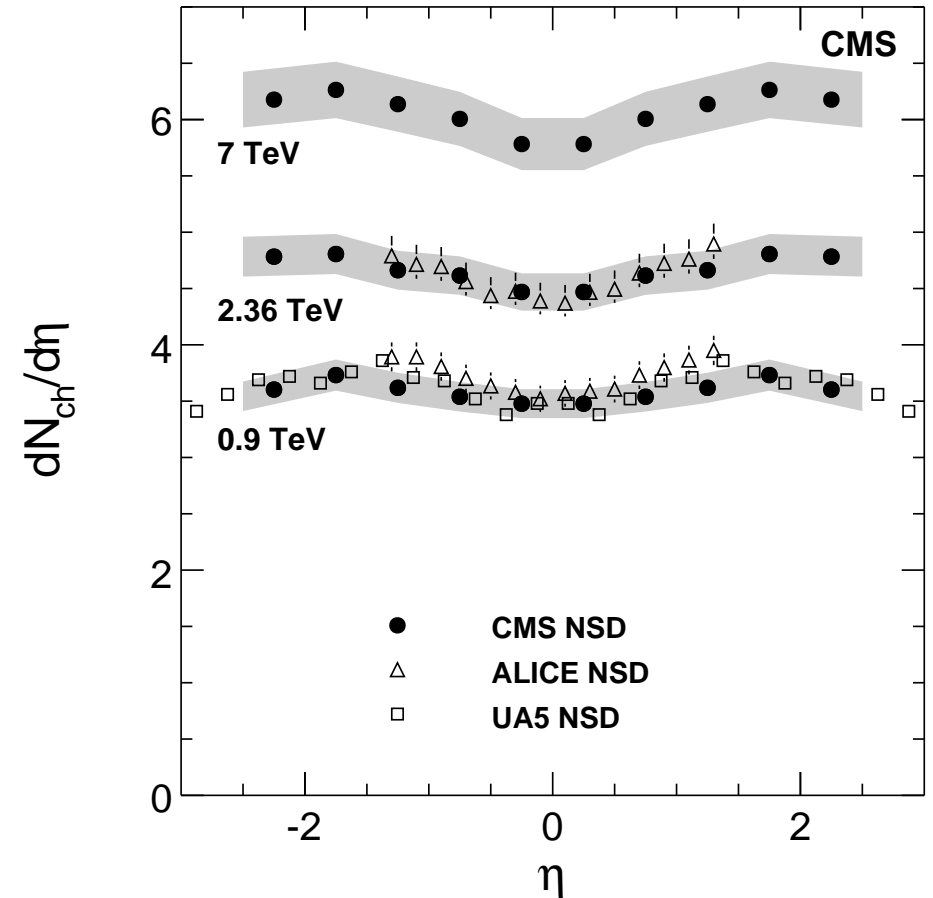
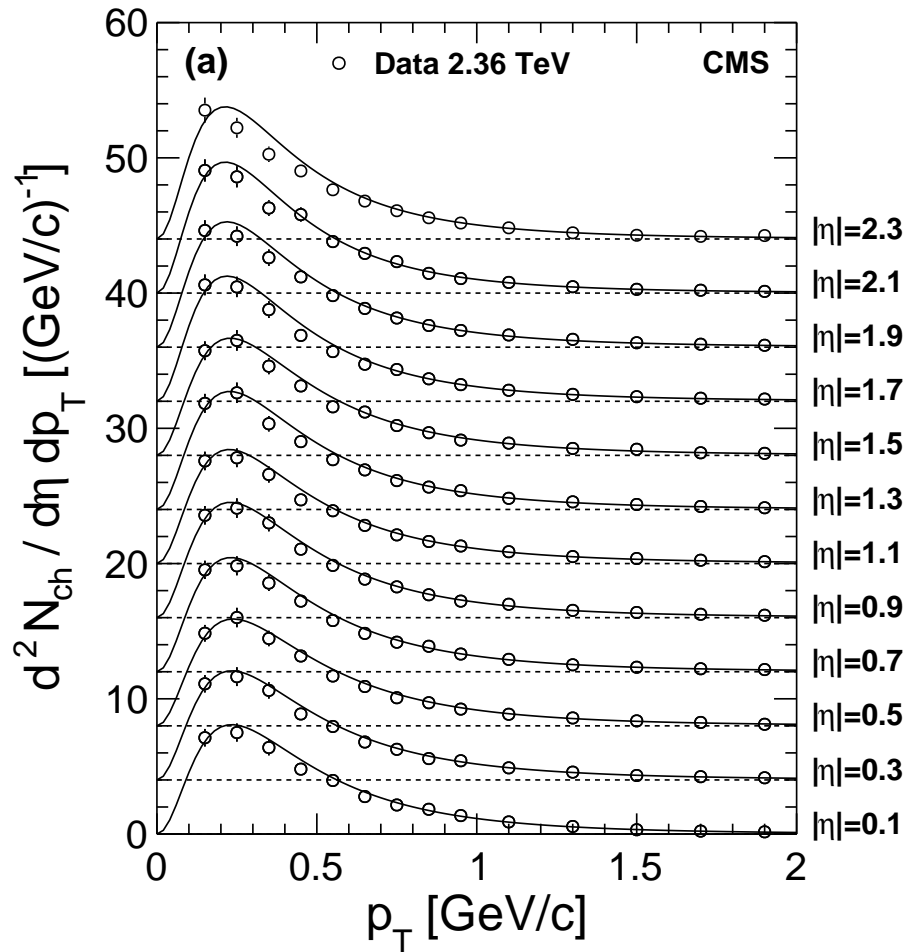
Jobb hatásfok, kisebb tévesztés

Töltött hadronok eloszlásai

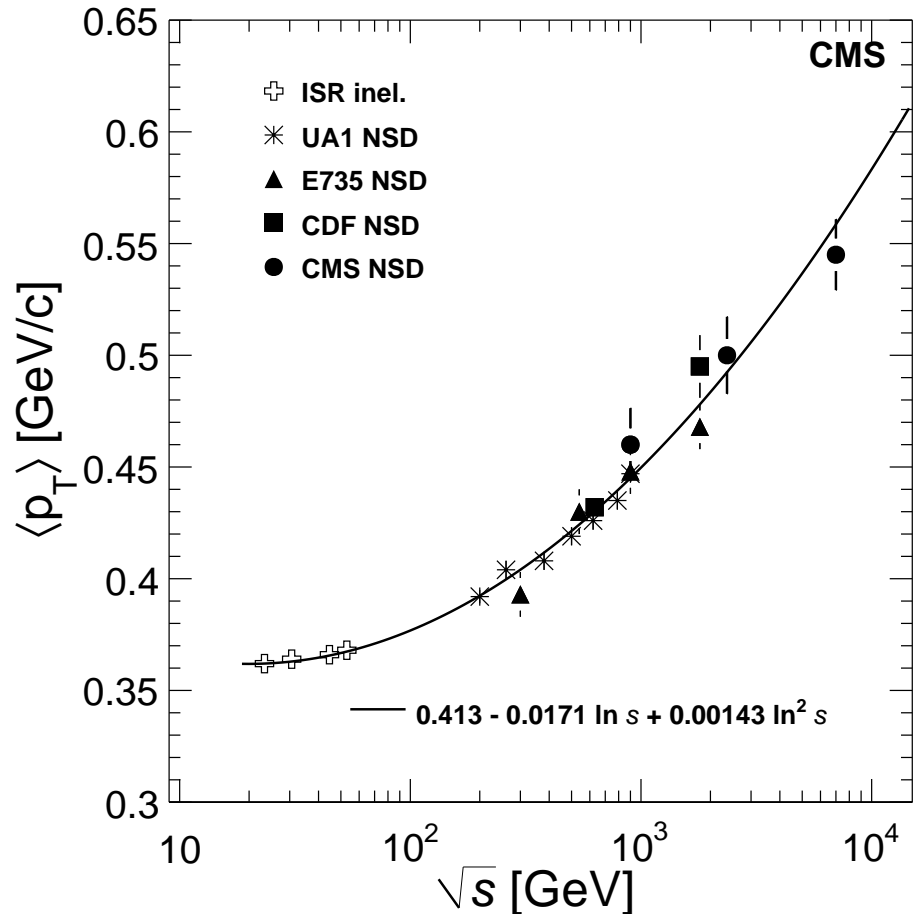
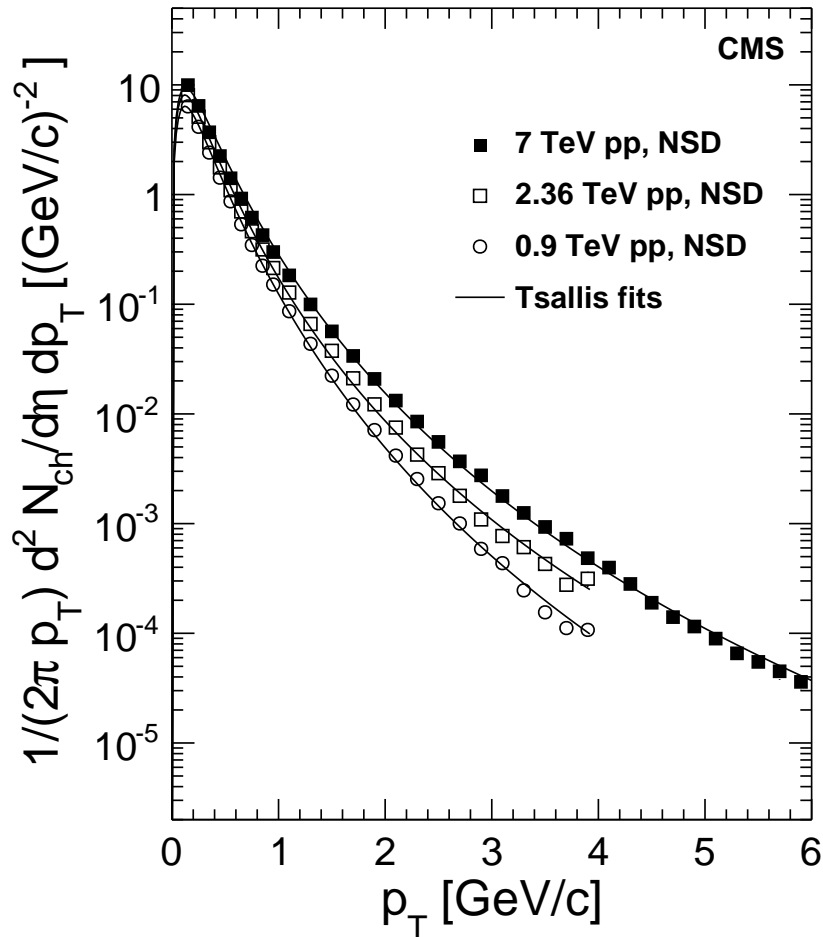
Egy rekonstruált $\sqrt{s} = 7$ TeV-es proton-proton ütközés

Töltött hadronok eloszlásai

Gyors kiértékelés, differenciális spektrumok, 3 módszer
Kis p_T -n is működő nyomkövetés, vertexek keresése
Mérések 0,9, 2,36 és 7 TeV-en

Töltött hadronok eloszlásai

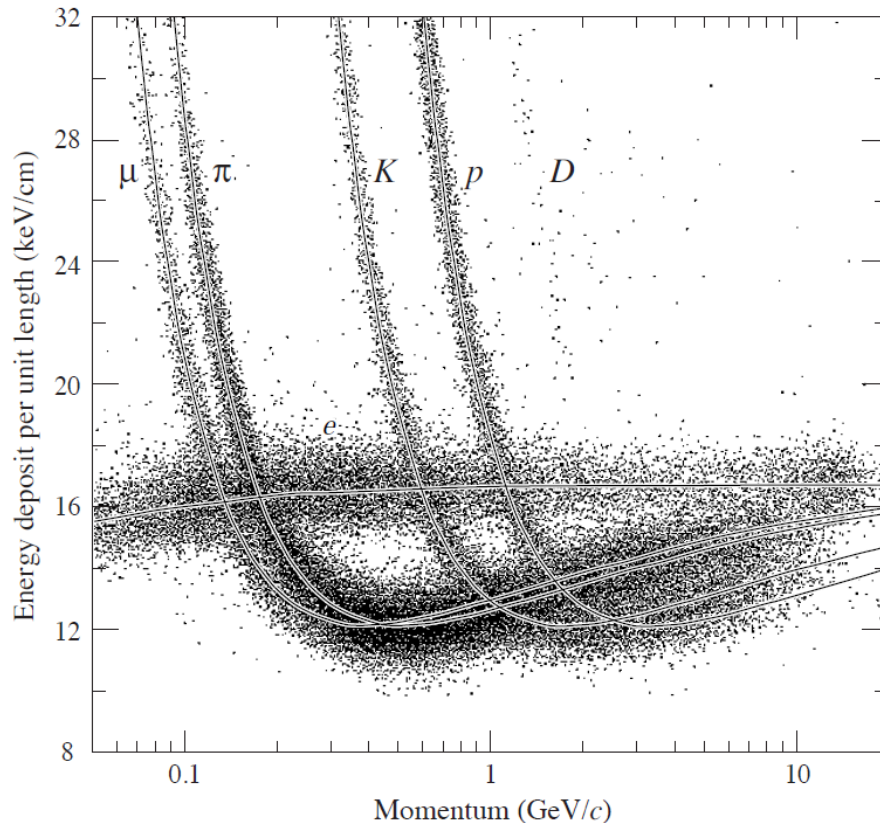

Első impulzusmérés, első 2,36 TeV-es mérés

A vártnál meredekebb energiafüggés: $dN/d\eta$ és $\langle p_T \rangle$

Eseménygenerátorok javítása, gluon-telítéses modellek sikere

Részecskeazonosítás – energiaveszteség

- Miért érdekes, mit tudunk?

- milyen részecske?
- a leadott energia sebességfüggő
- Bethe-Bloch görbe
- egy részecskét több pontban mérünk, sok $m_i = \Delta E_i / \Delta x_i$ érték, nagy szórással

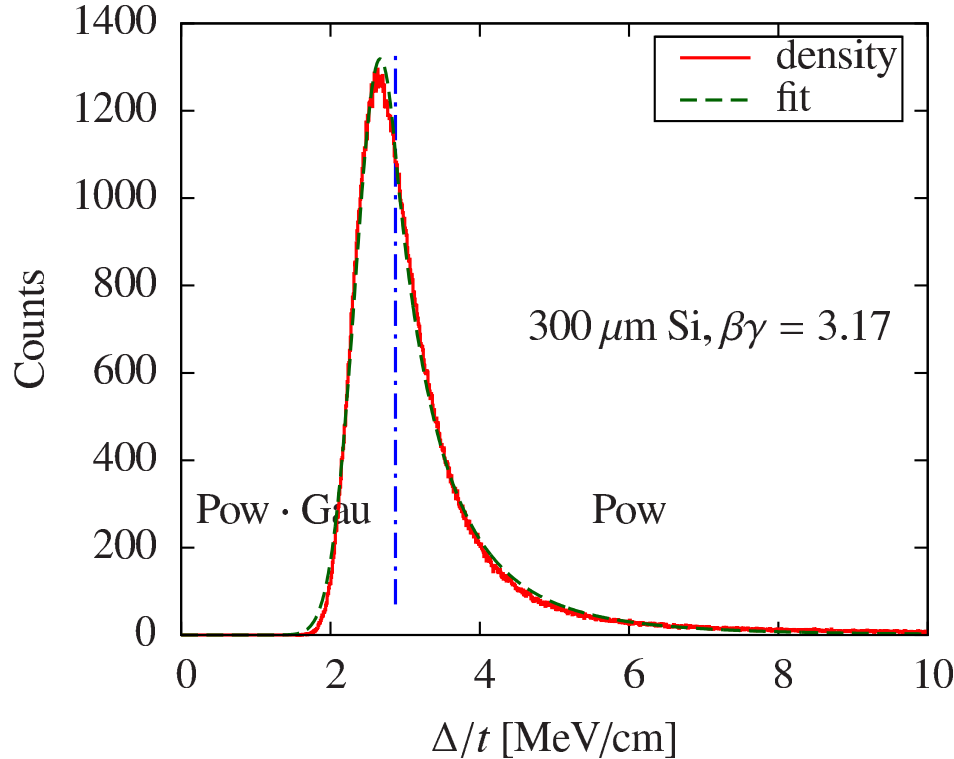
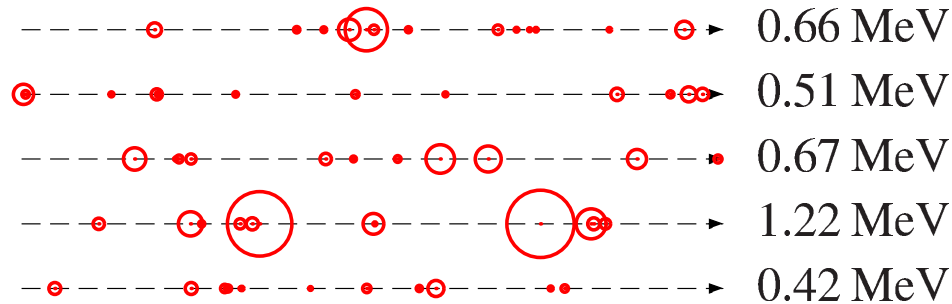
- Hogyan?

- nézzük a sorbarendezett m_i értékek ($m_i \leq m_{i+1}$) súlyozott átlagát
- levágott átlagolás: eldobjuk a nagy energialeadásokat

Lehet okosabban? Keressünk olyan w_i súlyokat, ahol a relatív felbontás a legkisebb!

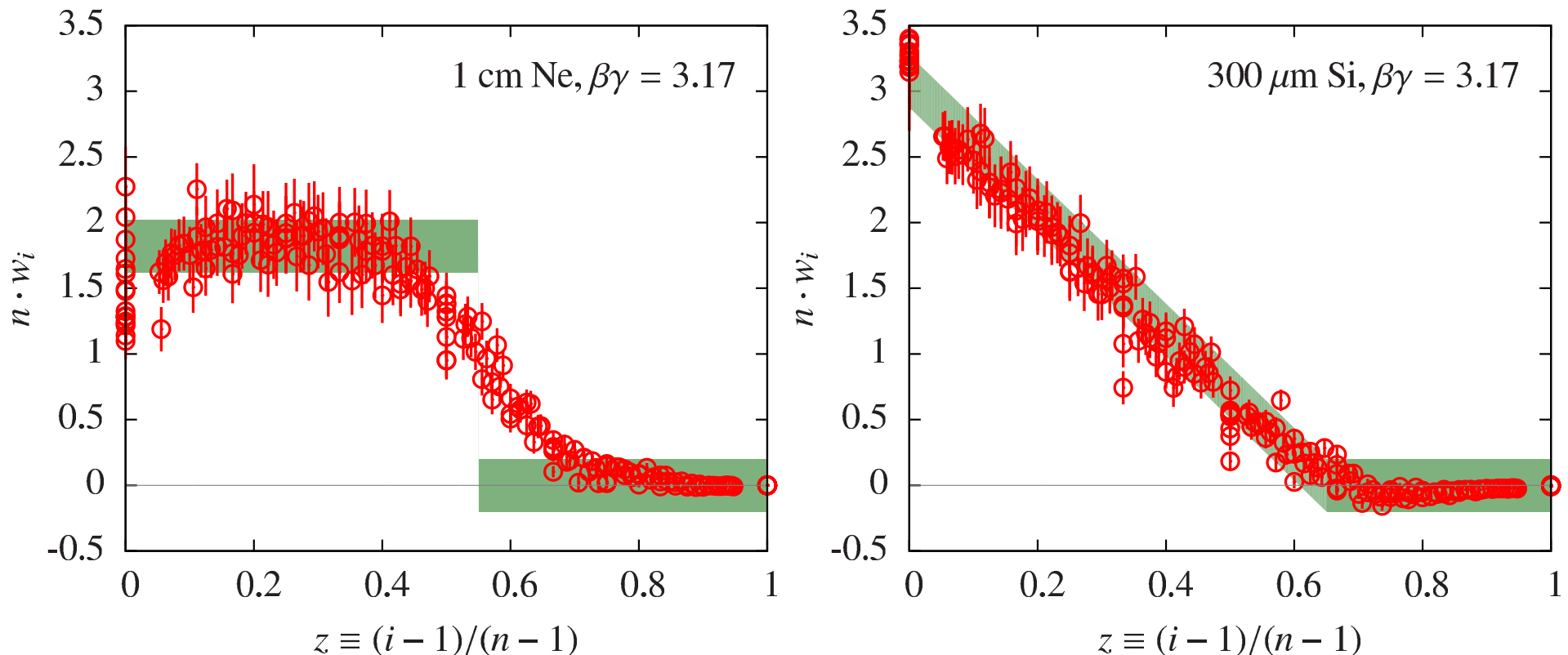
Energiavesztés-ráta becslése – lineáris kombináció

Melyek az optimális súlyok? Si és Ne, $\beta\gamma$, vastagság

- Töltött részecske áthaladása anyagon
  - Bonyolult folyamat, gerjesztések, szórások, $1/\Delta E^2$
  - Az üküzések energiaspektruma: Bethe-Fano (Si), Fermi virtuális foton (Ne) közelítés
  - Hosszú farkú eloszlás, hogyan értékeljük ki, pl kevés beütésnél?
- A pálya mentén $\Delta E_i/\Delta x_i$ értékek
  - Levágott átlagolás, (0,50%)
  - Hatványátlagok
  - Súlyozott átlagolás
  - ⇒ Analitikus modell, MLE

Energiaveszteség-ráta becslése – lineáris kombináció

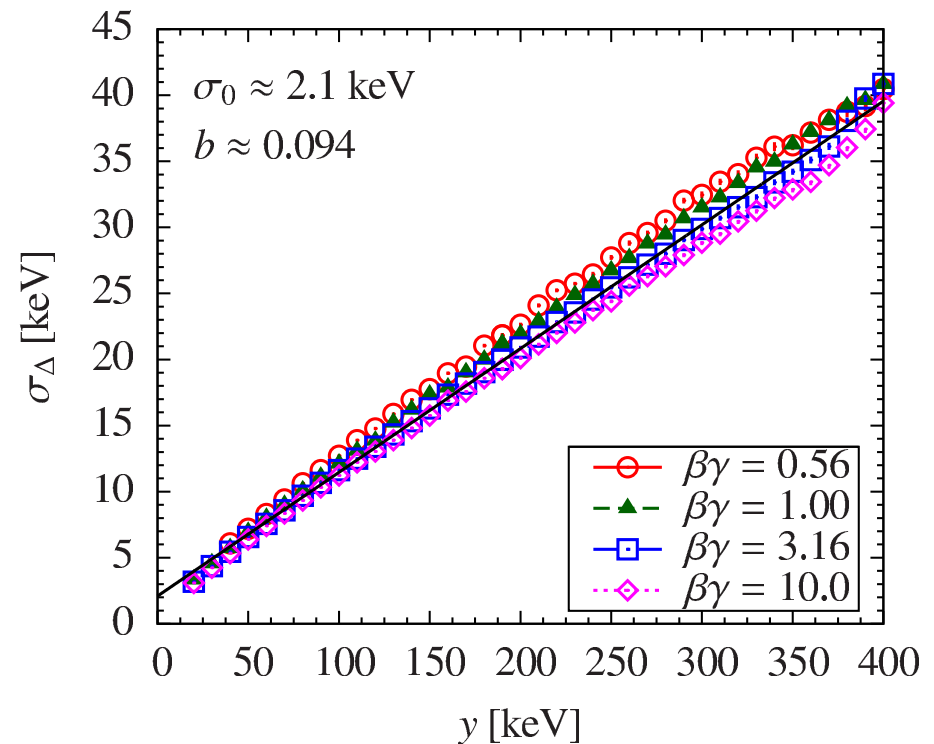
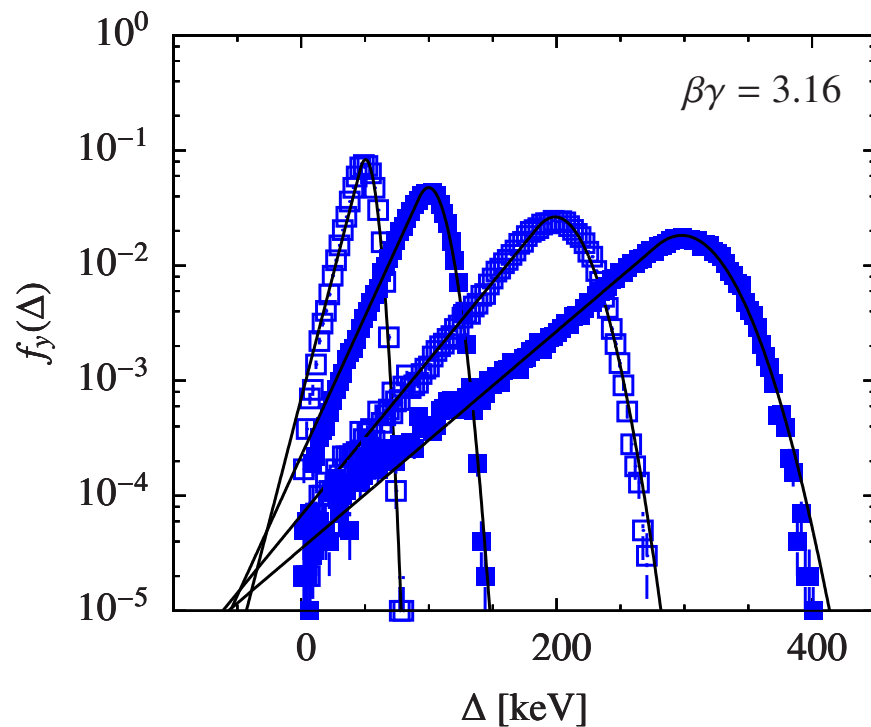
• Optimális súlyok

- Variációs feladat, megoldása $\mathbf{w} = \frac{\mathbf{V}^{-1}\mathbf{m}}{\mathbf{1}^T\mathbf{V}^{-1}\mathbf{m}}$, a relatív felbontás $\frac{1}{\sqrt{\mathbf{m}^T\mathbf{V}^{-1}\mathbf{m}}}$
- $\beta\gamma$ - és vastagság-függetlenek, a nagy energiájú beütések nem fontosak
- Si: egy 0,65 végű lineáris eloszlás a legjobb, MLE-vel sem javítható
- Szoros kapcsolat az energia eloszlások helyi alakjával
hatvány: 0; exp*Gauss: állandó, exp*hatvány: lineáris

Nucl Instrum Meth A 687 (2012) 30

Kisebb javulás Ne-ra, jelentős Si-ra

Egy energiaveszteség parametrizáció

- A legvalószínűbb Δ energiaveszteség

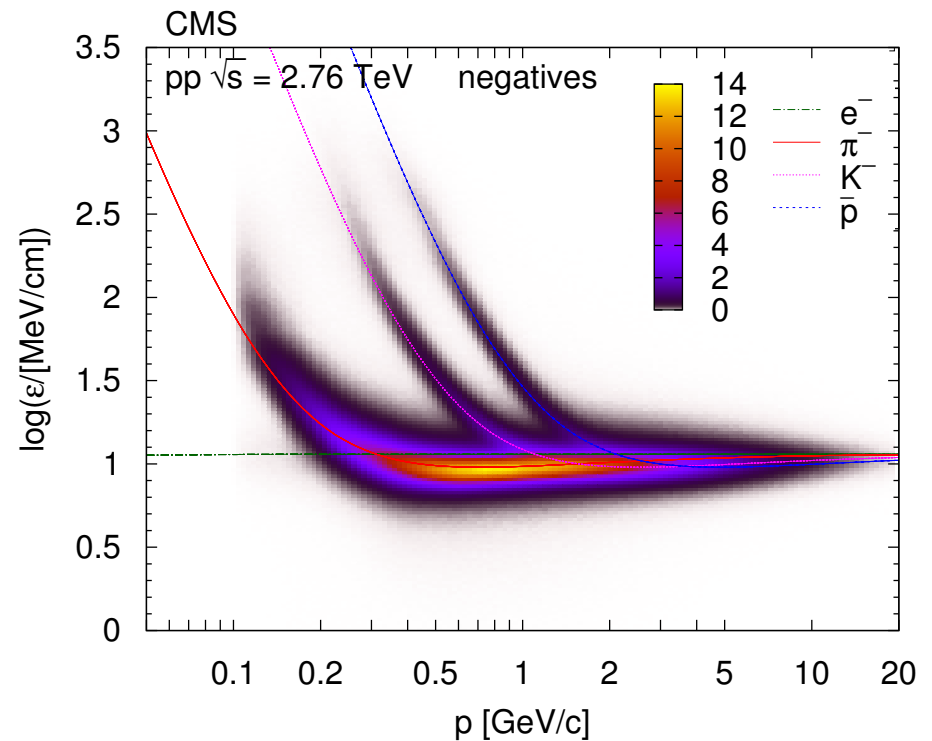
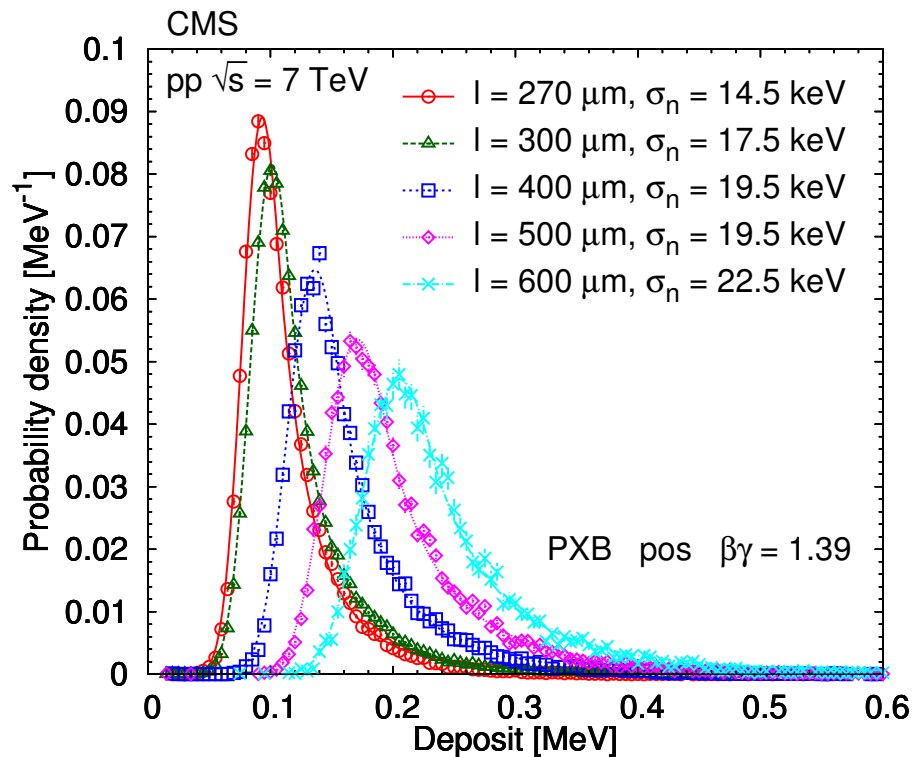
$$\Delta(l) \approx \varepsilon l [1 + a \log(l/l_0)]$$

- Annak a valószínűsége, hogy a beütés energiája y , expo és Gauss-os részek

$$p(y|\varepsilon, l) \approx \frac{1}{\sigma_{\Delta}} \cdot \begin{cases} \exp \left[\frac{\nu(\Delta - y)}{\sigma_{\Delta}(y)} + \frac{\nu^2}{2} \right], & \text{ha } \Delta < \Delta^* \\ \exp \left[-\frac{(\Delta - y)^2}{2\sigma_{\Delta}^2(y)} \right], & \text{ha } \Delta \geq \Delta^*. \end{cases}$$

Egyszerű, de pontos, gyors MLE alkalmazás

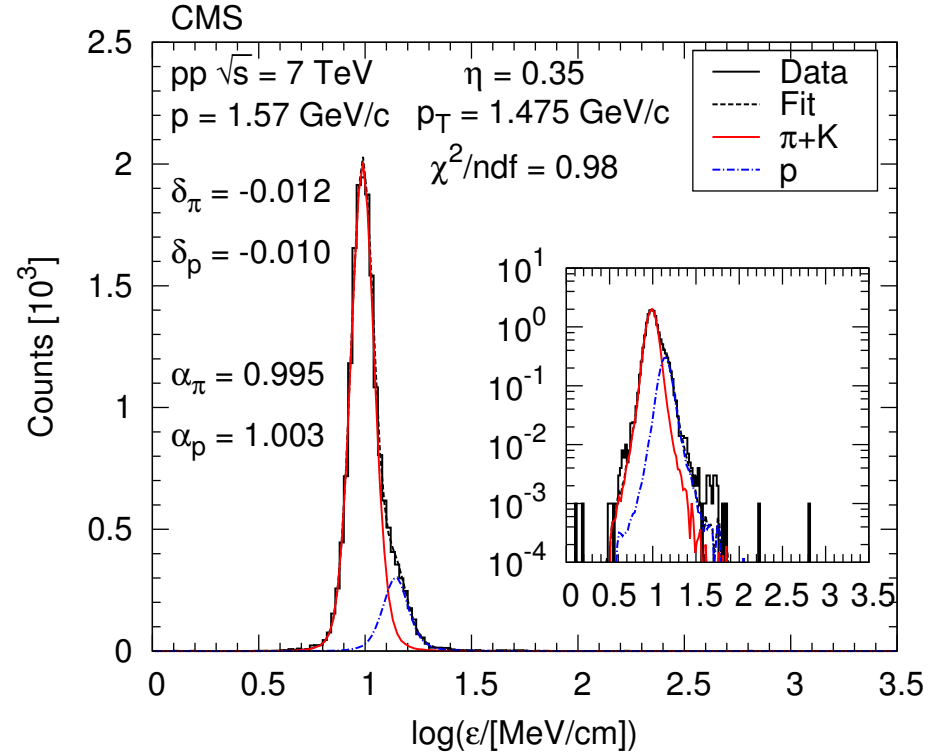
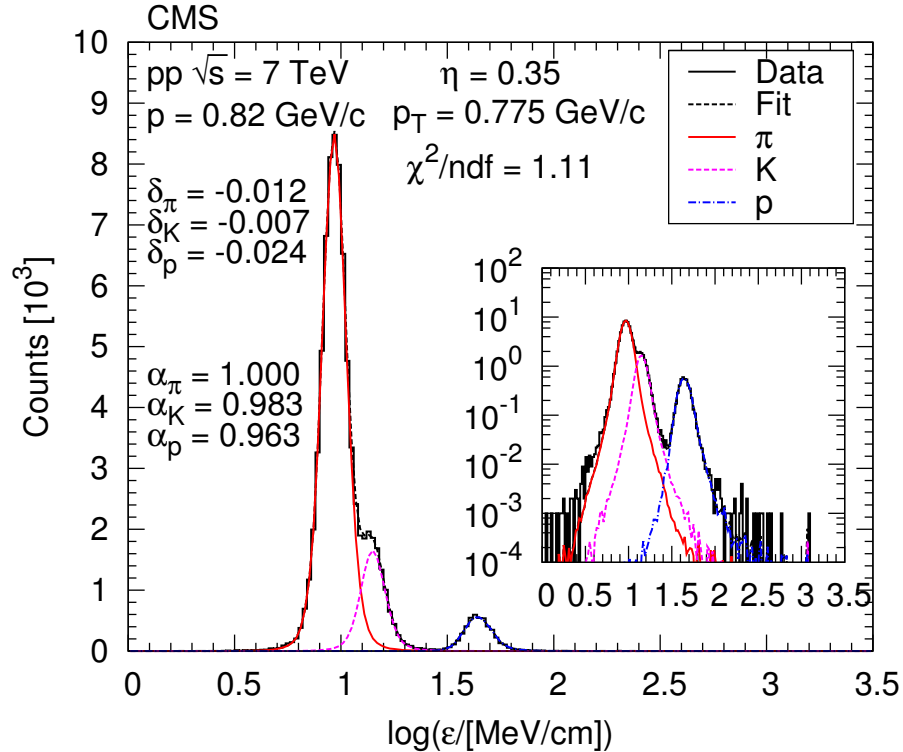
Energiaveszteség-ráta becslése és használata

• CMS alkalmazások

- A detektor kiolvasó chipjeinek erősítéskalibrációja
- A modell ellenőrzése mért adatokkal
  - * az egyezés általában nagyon jó, az analitikus parametrizáció sikeres
- $\log \epsilon$ becslése mindegy egyes részecskepályára
  - * minimalizáljuk az együttes energiaveszteség χ^2 -ét egy pályára
  - * téves beütések eltávolítása (energiaveszteségben kilógnak)

Energiaveszteség-ráta becslése és használata

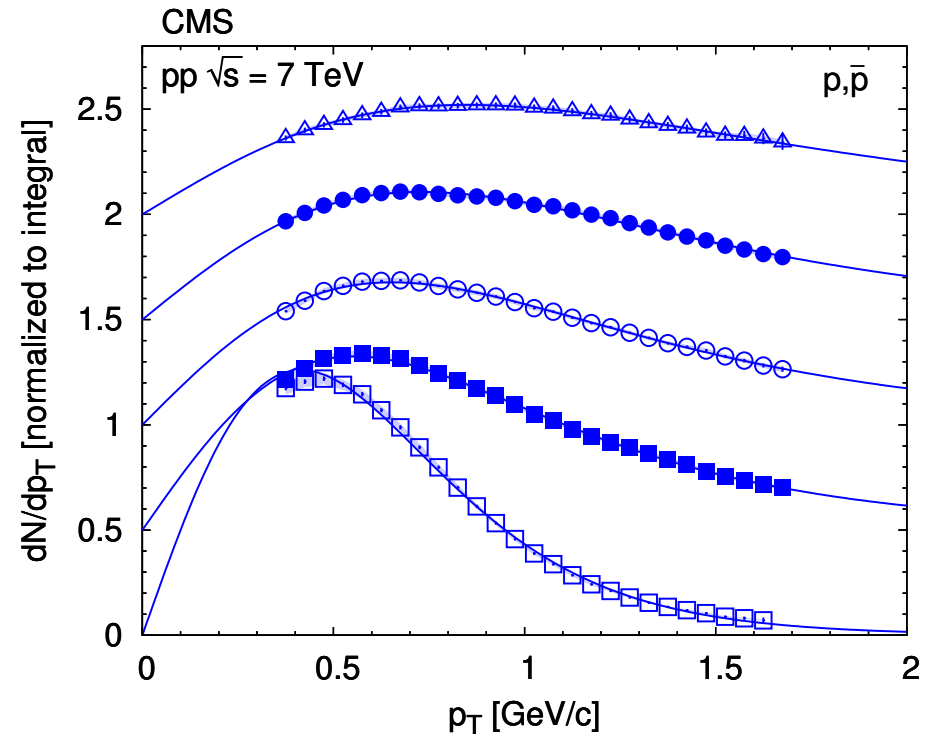
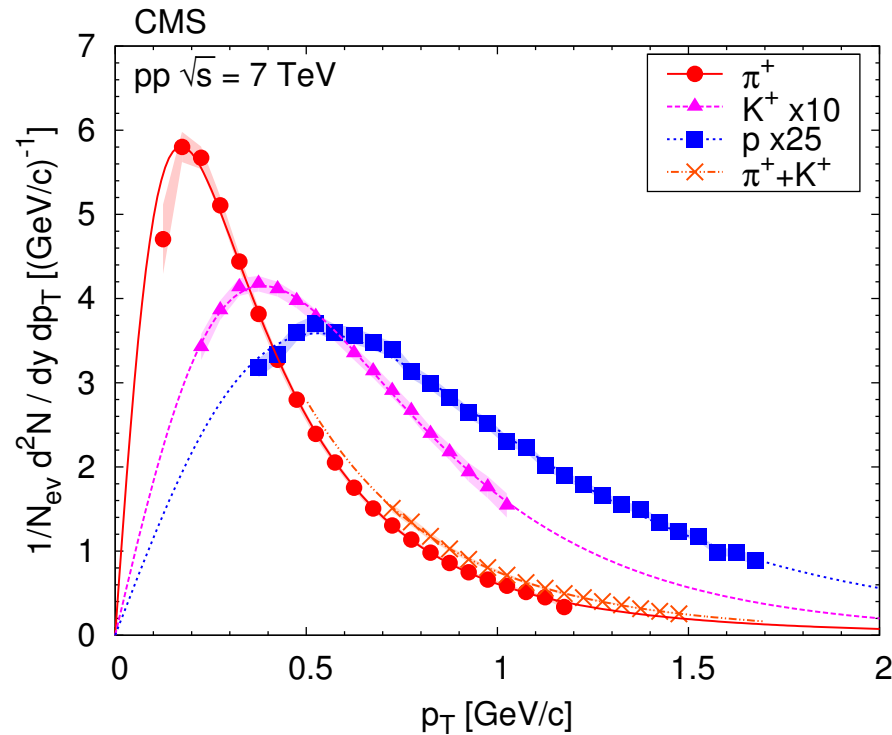

[CMS AN-2010/143]

Template illesztések

Mit mutatnak az adatok?

Azonosított töltött hadronok – p-p

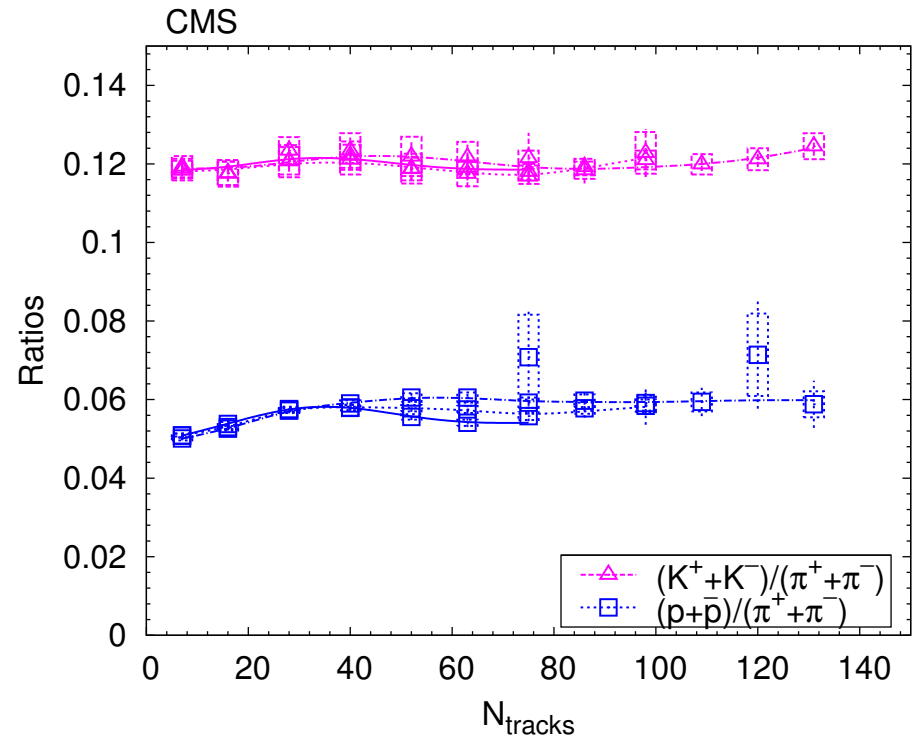
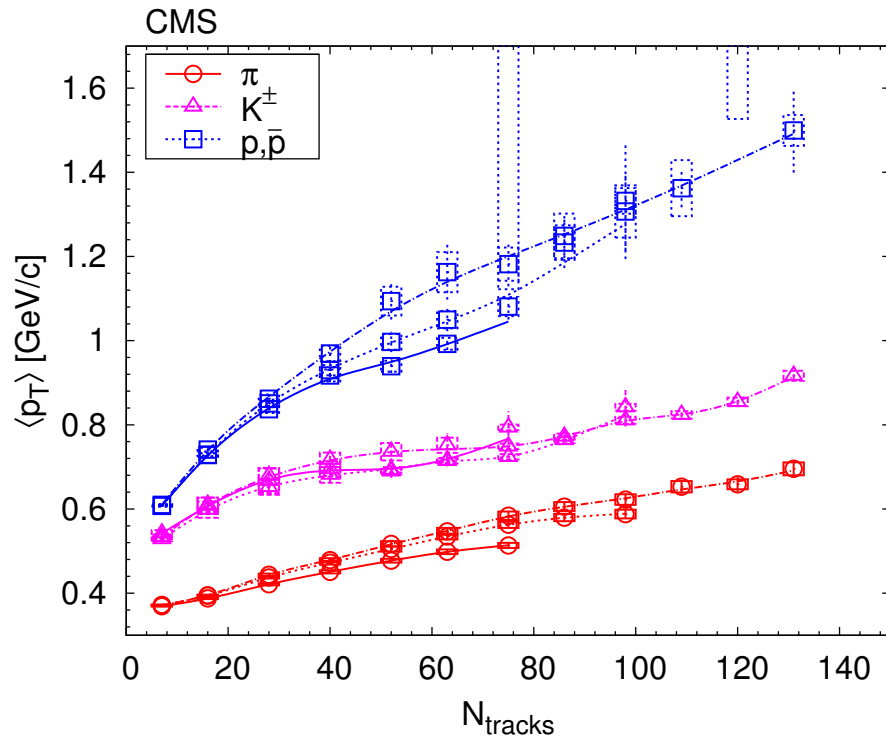
Tsallis-Pareto eloszlás:

$$\frac{d^2N}{dy dp_T} = \frac{dN}{dy} \cdot C \cdot p_T \left[1 + \frac{(m_T - m)}{nT} \right]^{-n}$$

Gyökerei a nem-extenzív statisztikában

n – kitevő, T – meredekség reciproka, m – részecsketömeg

Azonosított töltött hadronok – 0,9, 2.76 és 7 TeV-en

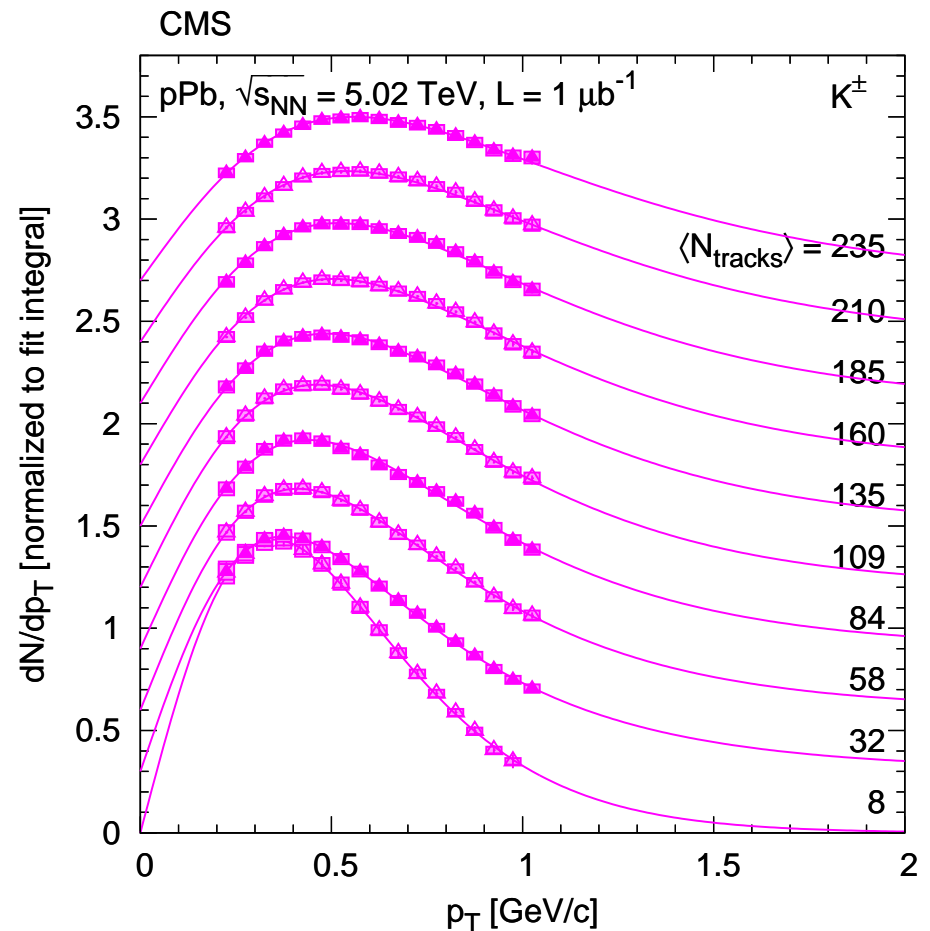
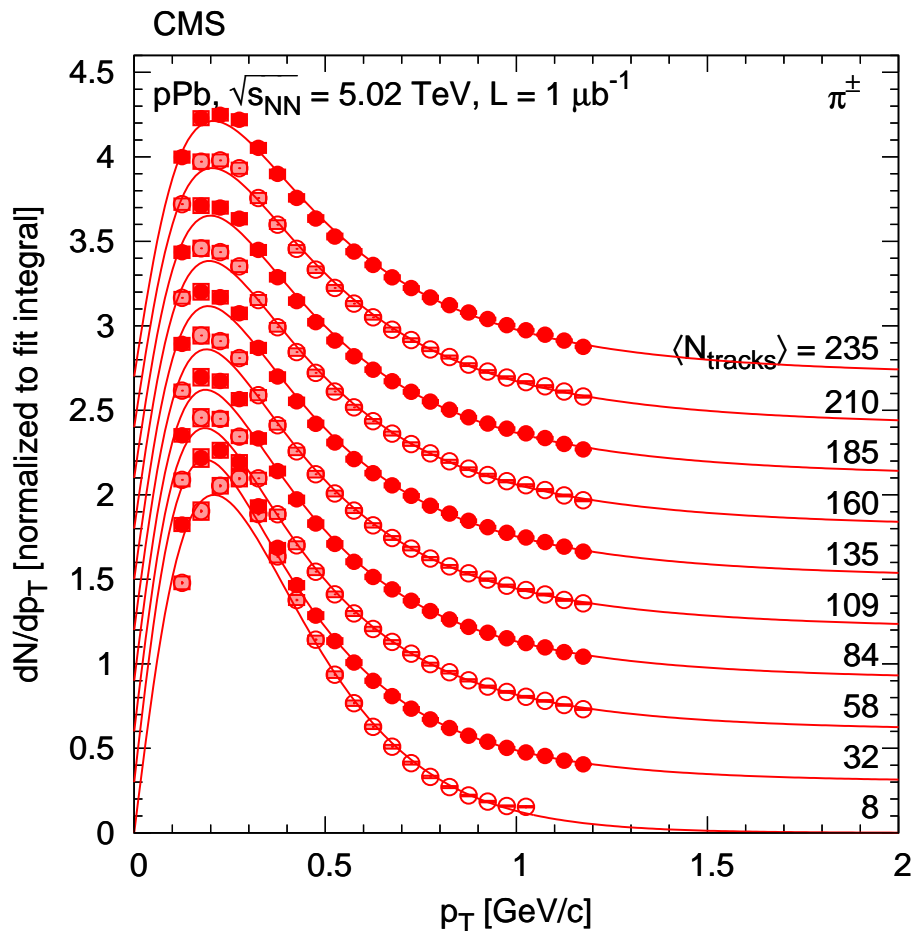

Eur Phys J C 72 (2012) 2164 [CMS AN-2010/143]

A részecskeszám-függés mindhárom energián nagyon hasonló
Energiafüggetlen? A $\langle p_T \rangle$ és hadron-arányok univerzális függése?

A részecskekeltés tulajdonságait a rendelkezésre álló
partonok kezdeti energiája határozza meg

Bonyolítsuk: p-Pb ütközések

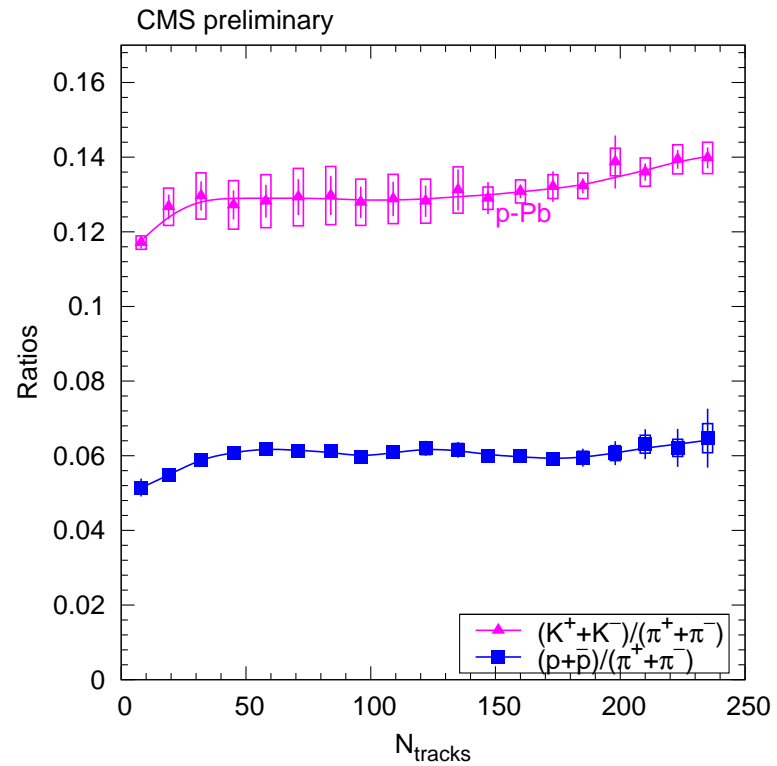
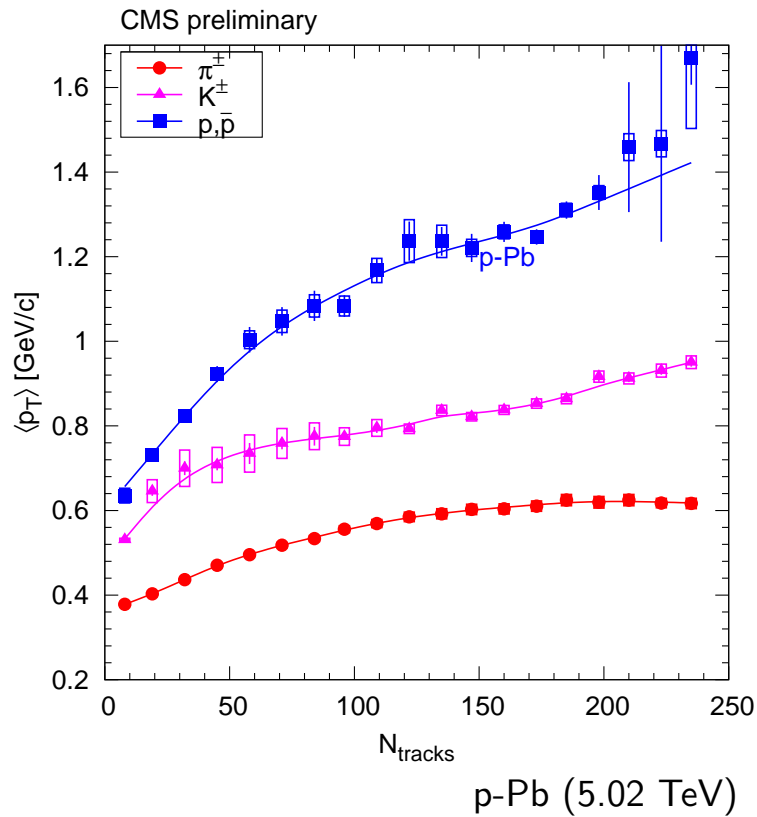
arXiv:1307.3442, submitted to Eur Phys J C [CMS AN/2010-404]

Sokkal magasabb részecskeszámok elérhetőek, átlagban p-Pb = 3,5 p-p

Mennyire hasonlít egy p-p és egy p-Pb ütközés?

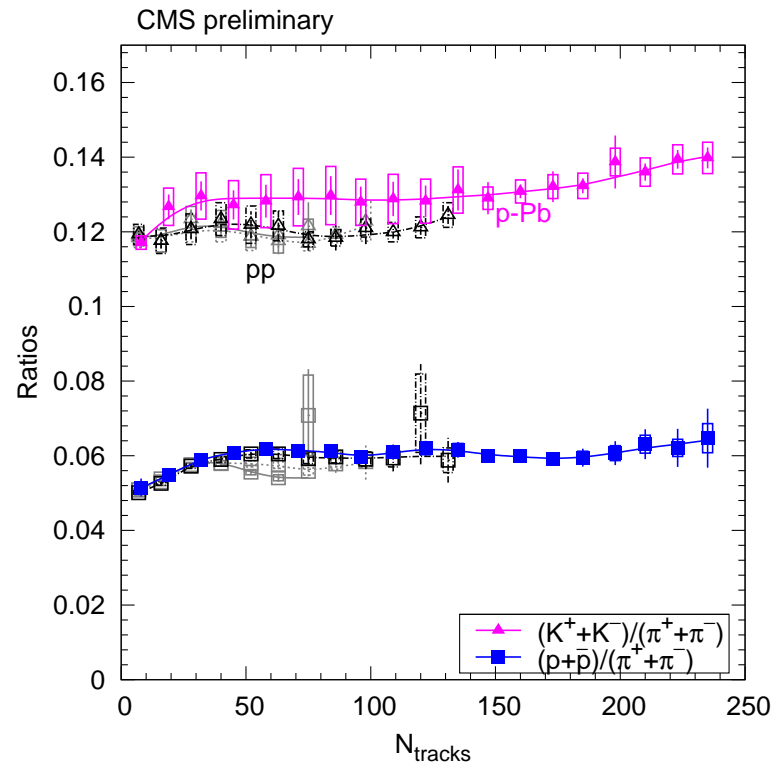
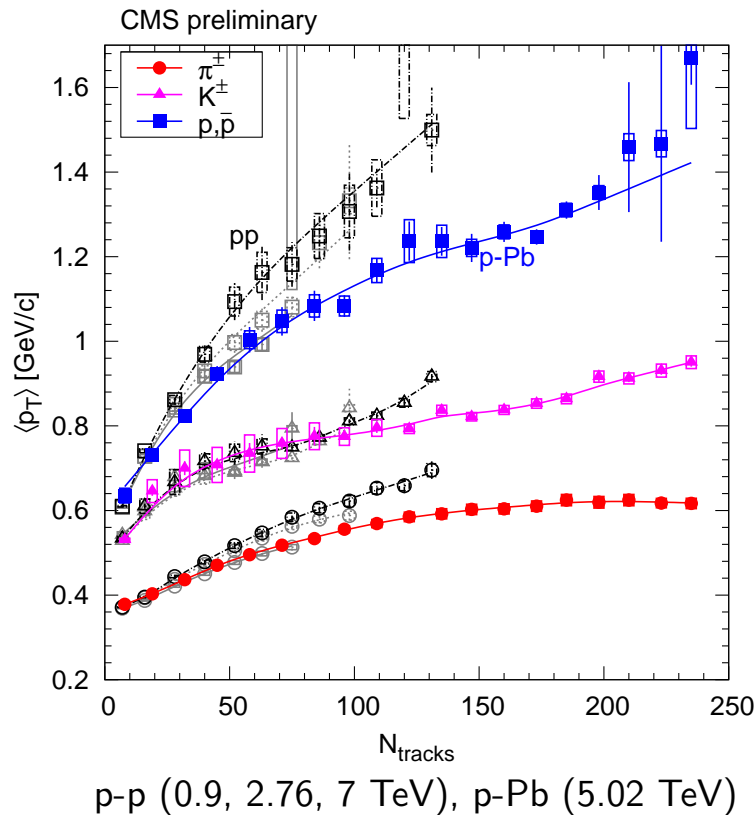
Összehasonlítás – $\sqrt{s}$ függés – p-Pb

Differenciáltan növekvő merőleges impulzus,
már p-Pb-ben is folyik a keltett anyag?

A ritkaság aránya kissé emelkedik

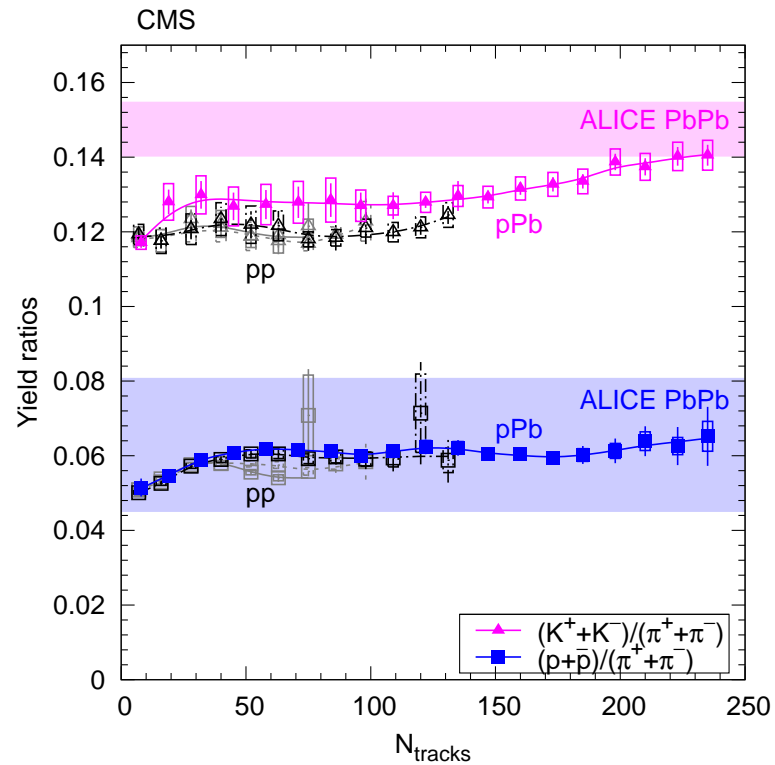
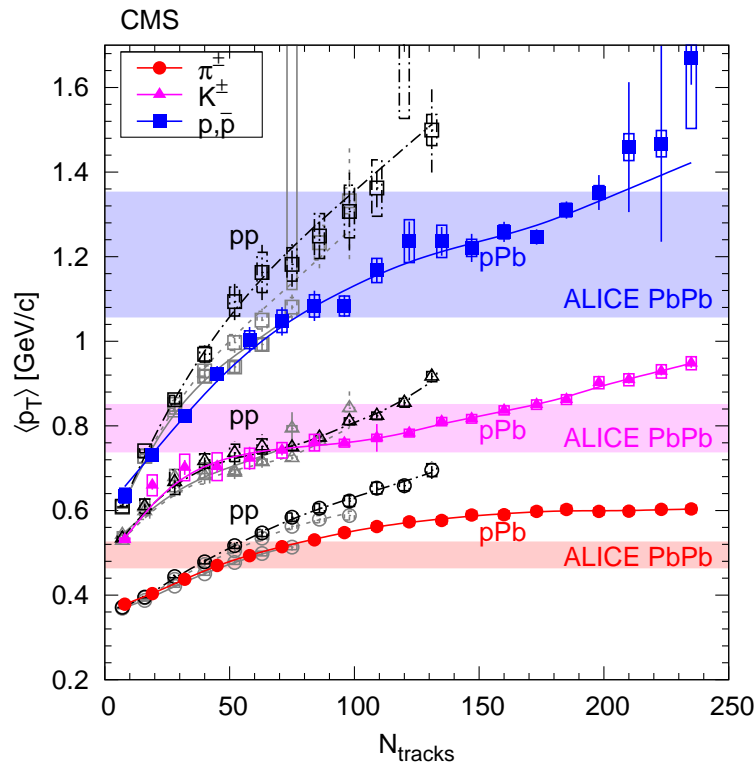
Összehasonlítás – $\sqrt{s}$ függés – p-p vs p-Pb

Alacsony részecskeszámnál p-Pb nagyon hasonló p-p-hez

Nagy részecskeszám: p-Pb esetben kevert proton-nukleon,
ugyanakkor p-p-ben heves ütközések

Összehasonlítás – $\sqrt{s}$ függés – p-p vs p-Pb vs Pb-Pb

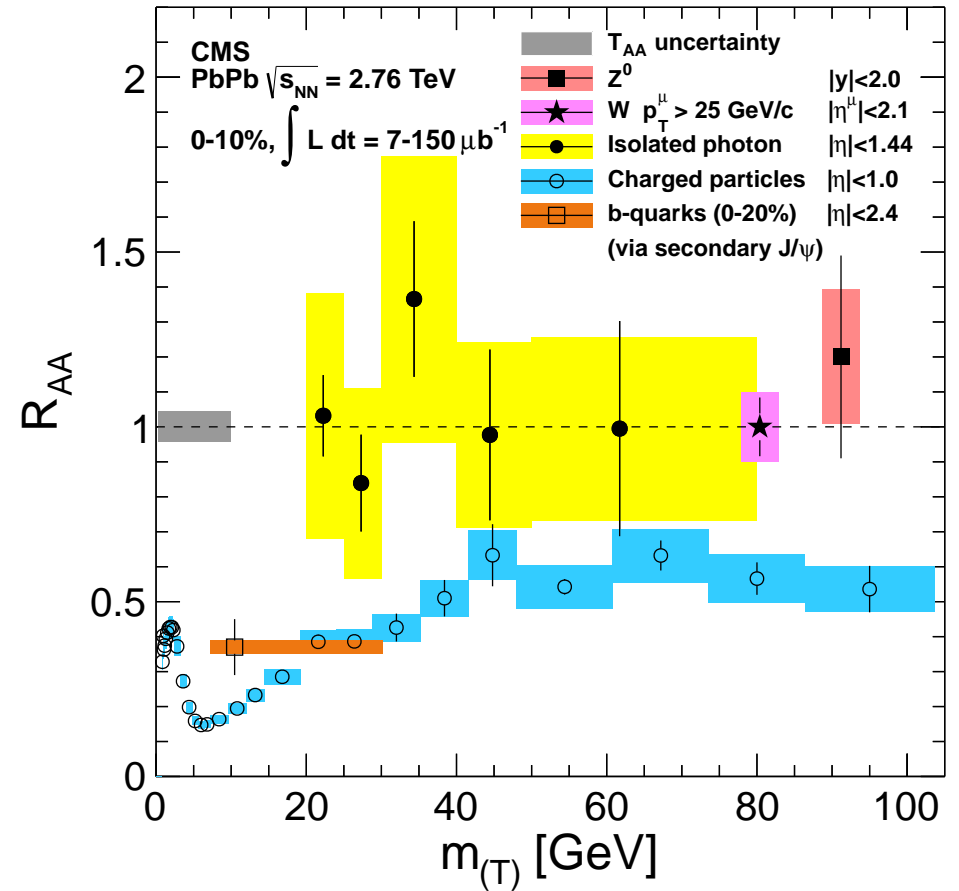
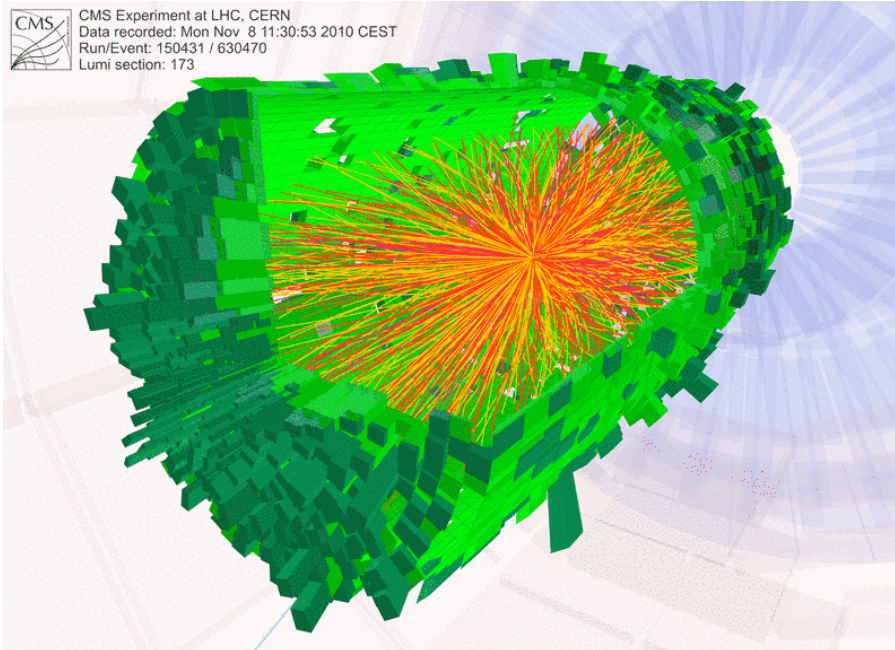
p-p (0.9, 2.76, 7 TeV), p-Pb (5.02 TeV), Pb-Pb (2.76 TeV, periph to central bands)

p-p és p-Pb esetén a leghevesebb ütközéseket válogatjuk

Ezek Pb-Pb-ben periférikus ütközéseknek felelnek meg

Nehézionok ütközései – a keltett részecskék

Kis Bumm

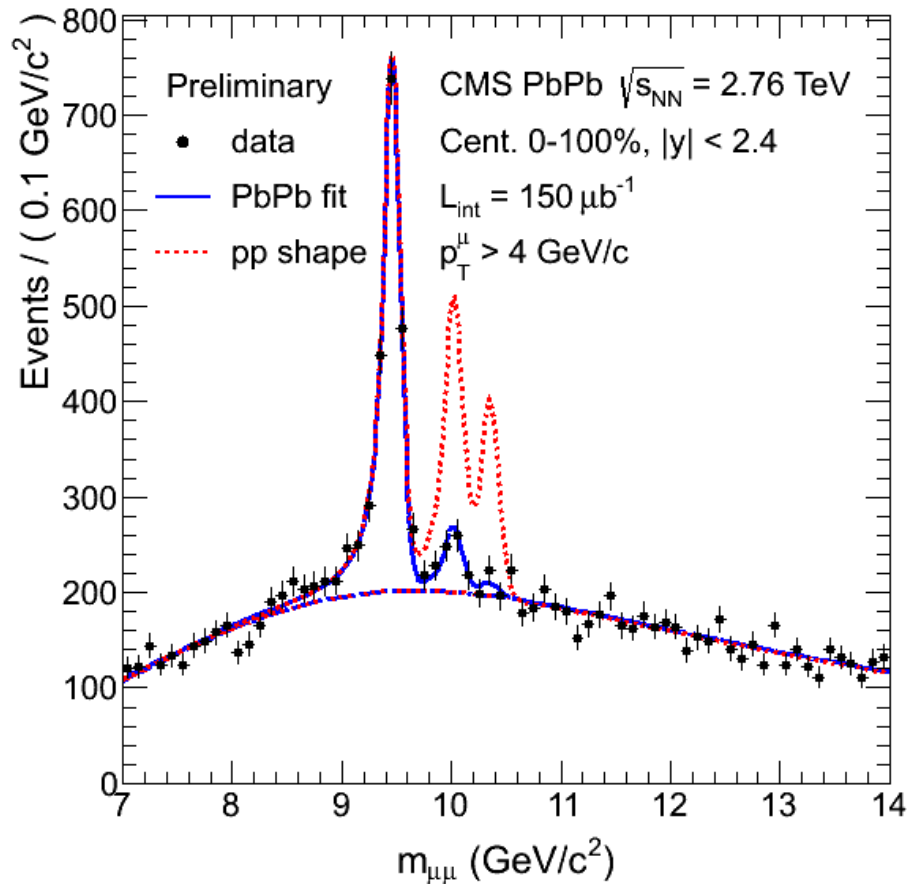
CMS PAS HIN-12-008 [CMS AN-2012/085]

A forró és sűrű maganyagban az erősen kölcsönható részecskék lelassulnak

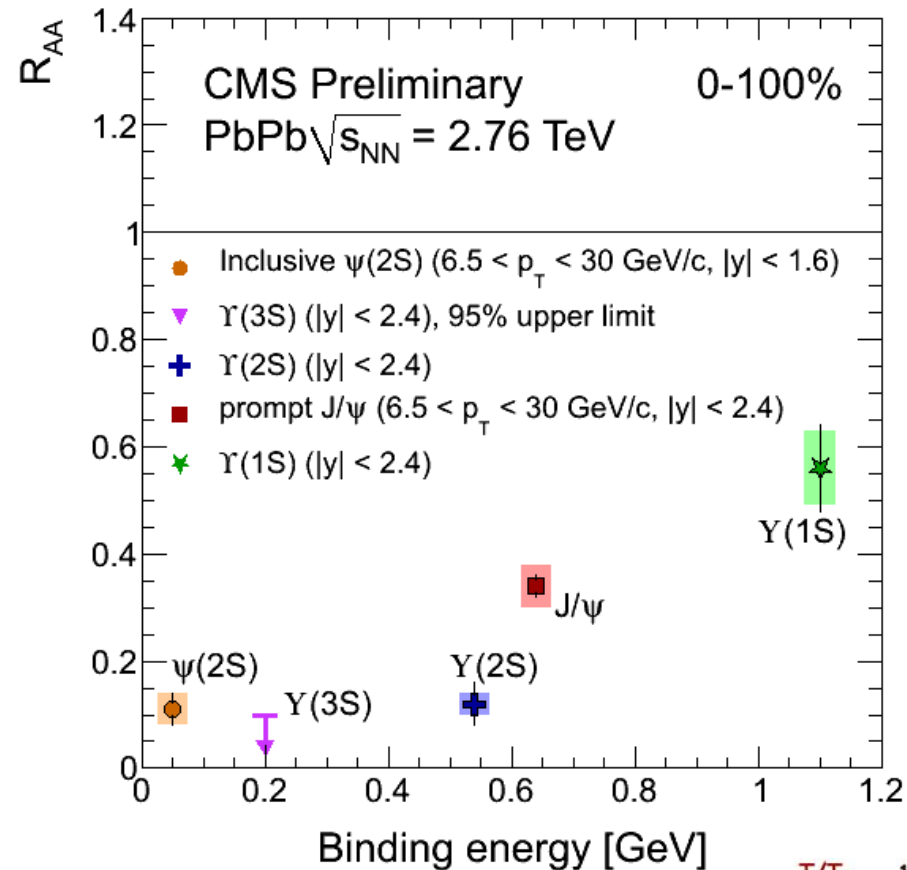
Az elektrogyenge bozonok ($W^\pm$, Z^0 , foton) változatlanok

Nehézionok ütközései – müonpárra bomló rezonanciák

Υ család

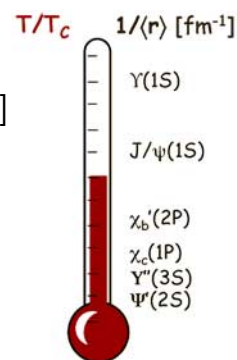
Rezonanciák elnyomása

Phys Rev Lett 109 (2012) 222301 [CMS AN-2011/455]

A forró és sűrű maganyagban a gyengébben kötött rezonanciák eltűnnek

Meg tudjuk mérni a keletkezett anyag hőmérsékletét

Összefoglalás

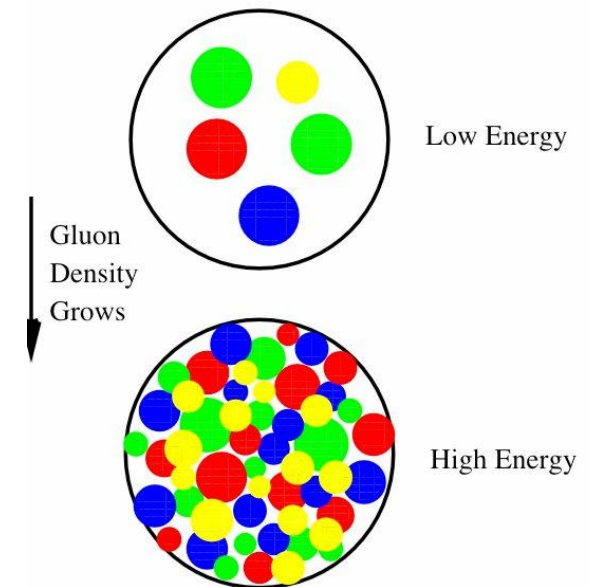

- Kiértékelési eszközök
  - matematika, algoritmusok, modellezés

Összefoglalás

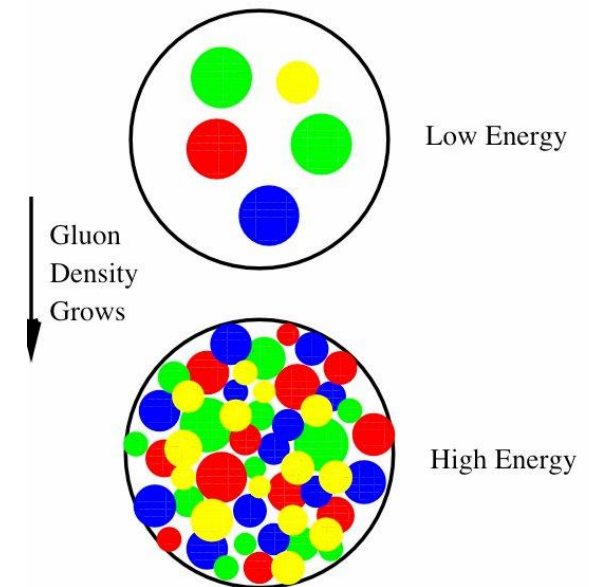
- Kiértékelési eszközök
  - matematika, algoritmusok, modellezés
- Kölcsönhatások összehasonlítása
  - Tsallis-Pareto eloszlások sikere
    - * alkalmasak fraktálszerkezetű, valamint kaotikus jellegű dinamikai rendszerek leírására
    - * a rendelkezésre álló fázisteret véletlenszerűen, nagyon rövid idő alatt kell betölteni
  - Gluon-telítés, skálázás
    - * a mérhető mennyiségek a keltett részecskék számával erősen korrelálnak

Összefoglalás

- Kiértékelési eszközök
  - matematika, algoritmusok, modellezés
- Kölcsönhatások összehasonlítása
  - Tsallis-Pareto eloszlások sikere
    - * alkalmasak fraktálszerkezetű, valamint kaotikus jellegű dinamikai rendszerek leírására
    - * a rendelkezésre álló fázisteret véletlenszerűen, nagyon rövid idő alatt kell betölteni
  - Gluon-telítés, skálázás
    - * a mérhető mennyiségek a keltett részecskék számával erősen korrelálnak
- Nehézion-ütközések fizikája

Összefoglalás

- Kiértékelési eszközök
  - matematika, algoritmusok, modellezés
- Kölcsönhatások összehasonlítása
  - Tsallis-Pareto eloszlások sikere
    - * alkalmasak fraktálszerkezetű, valamint kaotikus jellegű dinamikai rendszerek leírására
    - * a rendelkezésre álló fázisteret véletlenszerűen, nagyon rövid idő alatt kell betölteni
  - Gluon-telítés, skálázás
    - * a mérhető mennyiségek a keltett részecskék számával erősen korrelálnak
- Nehézion-ütközések fizikája

